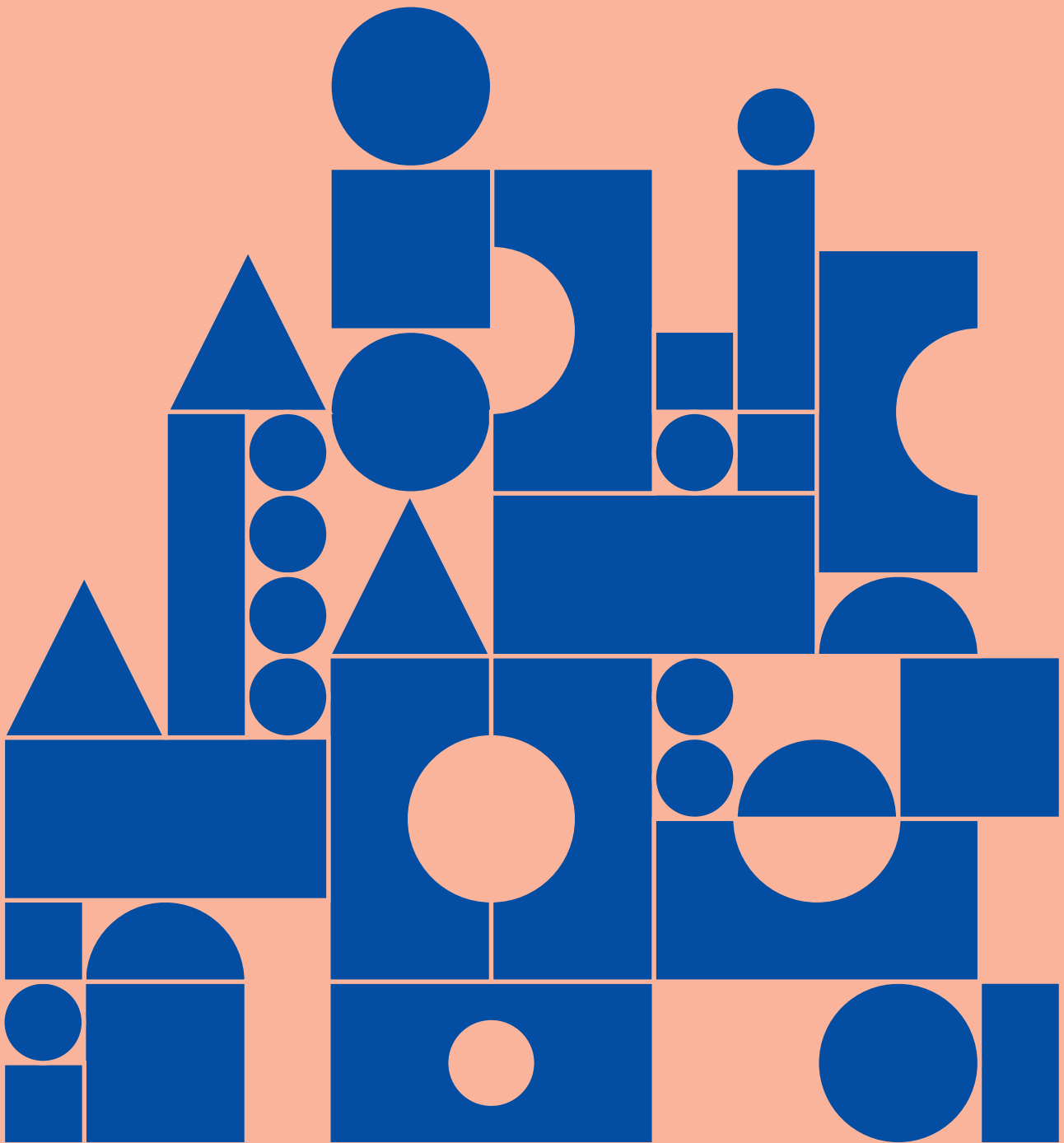

Bastida

Número 0
Primavera 2019

—
Publicació
de la Federació
d'Instituts d'Estudis
Comarcals
del País Valencià

—
I Premis
d'Investigació Jove
2018

Número 0
Primavera 2019

—
Publicació
de la Federació
d'Instituts d'Estudis
Comarcals
del País Valencià

—
I Premis d'Investigació
Jove 2018

Bastida

Edita:

FIECOV

Junta Directiva de la FIECOV
Josep Vicent Frechina i Andreu
President (Centre d'Estudis de
l'Horta Nord)

Francesc Aracil i Pérez
Vicepresident (Institut
d'Estudis Guardamarencs)

Manel Pastor i Madalena
Secretari (Instituto de Estudios
Comarcals de la Hoya de
Buñol-Chiva)

Antoni Esteve i Blay
Tresorer (Associació Cultural
Centelles i Riusech)

Josep Lluís Quixal i Alejos
Vocal (Centre d'Estudis del
Maestrat)

Antoni Espinosa i Pallarés
Vocal (Centre d'Estudis del
Camp de Morvedre)

Alfred Ramos i González
Vocal (Institut d'Estudis
Comarcals de l'Horta Sud)

Miquel Àngel Múrcia Cambra
Vocal suplent (Institut d'Estudis
de la Vall d'Albaida)

Josep Vicent López i Gil
Vocal suplent (Taller d'Història
Local de Godella)

Ezequiel Castellano i Moreno
Vocal suplent (Centro de
Estudios de la Serranía)

Director Tècnic:

Andreu Ginés i Sánchez

Adreça i contactes:

C/Pare Guillem, 2 (Castell
d'Alaquàs)
Alaquàs 46970
federacioidecos@gmail.com

Maquetació i disseny:

Concierto Gráfico

Impressió:

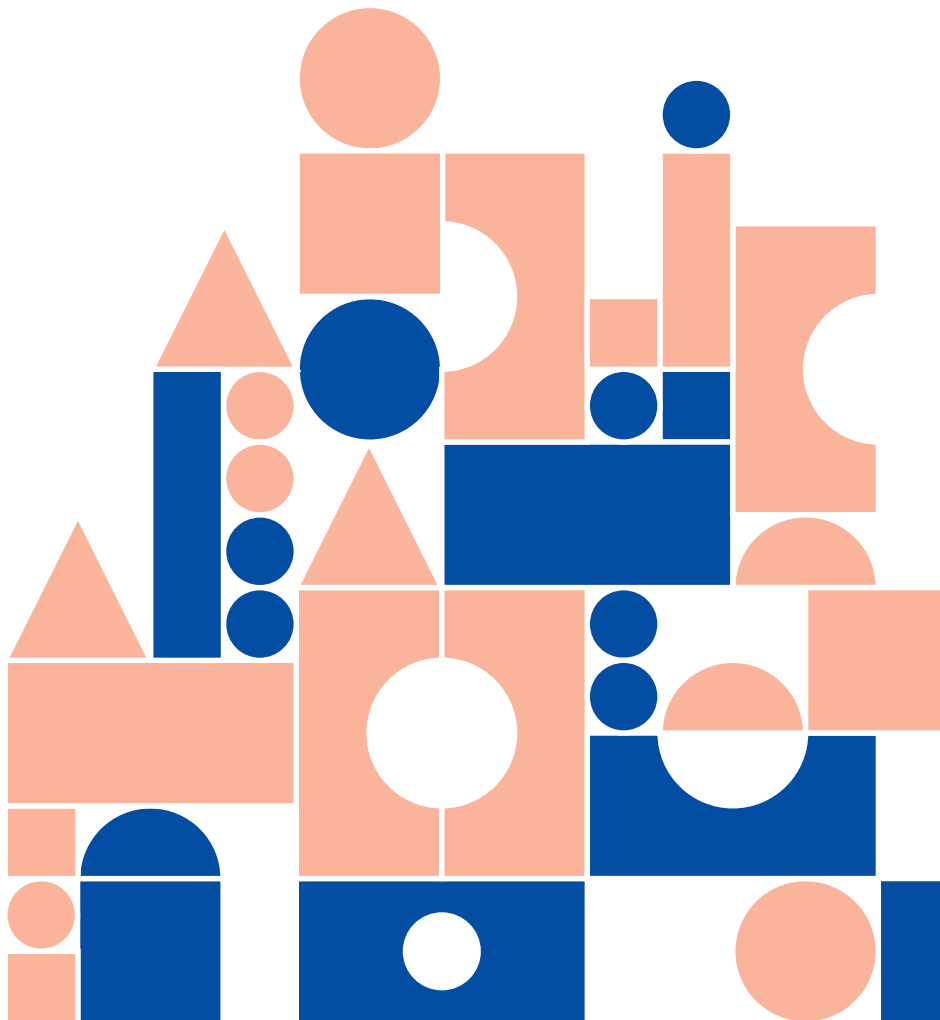
Impremta Diputació de València

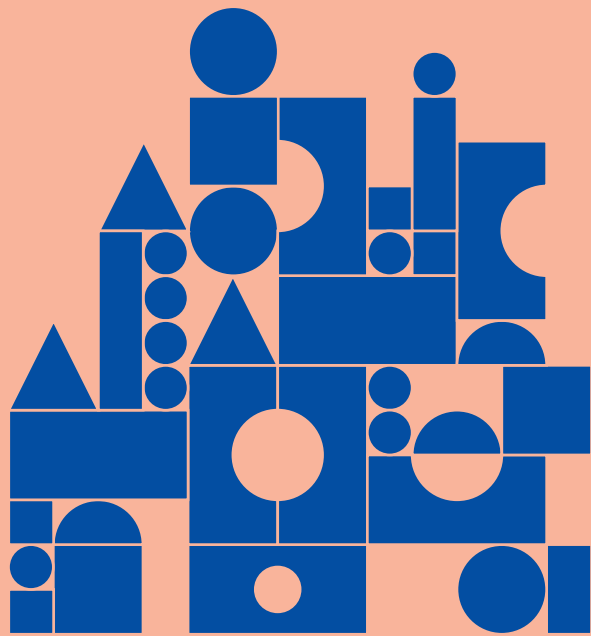
Dipòsit Legal:

V-1380-2019

ISSN:

2659-7691

Ara fem una bona bastida

Zequi Castellano — Mestre i periodista

Les societats viuen processos cíclics i, també passa així a la Federació d'instituts i centres d'estudi del País Valencià. Una bona prova d'aquest fet es demostra amb aquesta publicació que, si bé pot semblar novella per a moltes persones, els més antics en la Federació saben que, el mes de novembre de l'any 2002, va veure la llum un primer número de «Fulls Comarcals», un opuscle de huit pàgines en què es relatava la vida associativa del moment des de la perspectiva FIECOV.

Aquell primer moment va tindre una vida limitada i el que ara es pretén és donar veu als instituts i centres d'estudis del País Valencià, al mateix temps que es fan públics els premis d'investigació juvenil recentment atorgats en la seua primera edició, en col·laboració amb Escola Valenciana, la Institució Alfons el Magnànim i Caixa Popular.

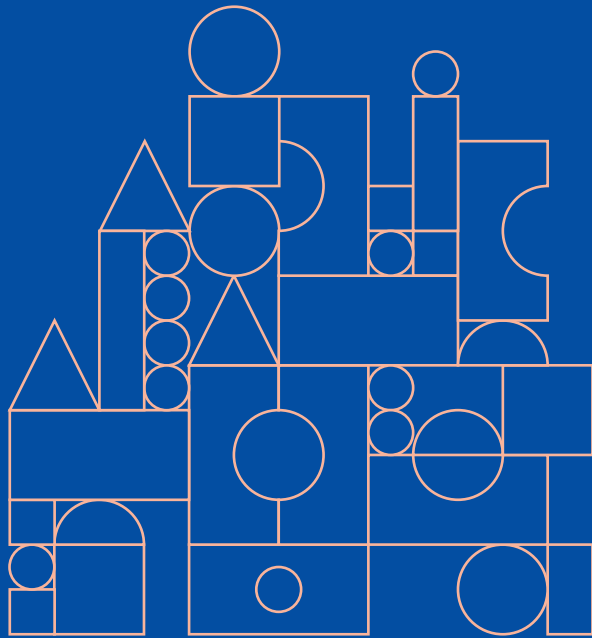
BASTIDA pretén donar a conèixer, a partir d'ara, la prolífica i polièdrica activitat que realitzen els instituts i centres d'estudis; un treball intents i dispers al mateix temps, que a penes es coneix fora de cada àmbit territorial concret, però que aglutinen més de dos milers de persones escampades per gran part de les nostres comarques.

Un col·lectiu que, amb esforç personal, és capaç de relatar la història que se sol

produir en la distància curta i que inclou la publicació de monografies i desenes d'estudis locals d'història, cultura popular, geografia, reculls de premsa i economia, sense oblidar el patrimoni mediambiental, immaterial, lingüístic i social que tant de valor amaga. Una bona colla de persones que solen organitzar jornades i congressos sobre el fet local i comarcal, trobades que contribueixen a millorar la identitat del poble valencià i ajuden en molt a vertebrar el nostre territori.

A partir d'ara, BASTIDA reflexionarà en veu alta, i amb l'evidència del negre sobre el blanc, treurà a la llum les mancances i els reptes aconseguits, aprofitarà de contenidor per intercanviar idees, projectes i materials entre tots els instituts i centres d'estudis del País Valencià, amb l'objectiu de fer de plataforma entenedora. BASTIDA s'afig als canals de comunicació que la Federació disposa i se suma a completar el mapa informatiu i formatiu, al mateix temps que contribueix a millorar la dieta mediàtica valenciana.

No hi ha cap mena de dubte que, amb aquesta publicació, s'obre un caminal interessant per als nombrosos i variats centres que abanderan les sensibilitats culturals del territori valencià. Una iniciativa que posa de manifest el compromís de la FIECOV amb el territori i amb la societat valenciana.

Índex

6

Saba nova

Josep Vicent Frechina – President de la FIECOV

8

Escola Valenciana amb els joves investigadors

Escola Valenciana

10

“Investigar, com parlar, com escriure, com pensar, és un procés d’aprenentatge”

Vicent Flor – Director de la Institució Alfons el Magnànim-CVEI

12

Caixa Popular dona suport als Premis d’Investigació Jove

Caixa Popular

14

Els 5 de Pego: un treball d’investigació des de l’aula a l’arxiu

Treball guanyador Modalitat Batxillerat

Centre: IES Enric Valor (Pego)

Autores: Andrea Arbona, Celia Bañuls, Marina Bañuls, Laura Cardona, Marta Dominguis,
Lara Moll, Delia Piera, Anna Ribera i Maria Sesé.

Professors: Joan R. Morell i Carles V. Siscar.

37

Anàlisi climàtica de Vilafranca (els Ports)

Treball guanyador Modalitat ESO

Centre: l’IES Vilafranca. Grup de 3r d’ESO

Autores i autors: Àlex Andrés, Ruth Carceller, Amàlia Honrubia, Enric Monfort i Javier Vives.

Professors: Jordi Marín Monfort i Melcior Rovira

60

Centres adherits a la FIECOV

62

Bases que regulen la convocatòria dels II Premis d’Investigació Jove

Saba nova

Josep Vicent Frechina — President de la FIECOV

És de tots ben sabut que un dels dèficits històrics que arrossega el model associatiu que representem els Intituts d'Estudis Comarcals i Locals és la manca de renovació generacional. Un dèficit que, tot i haver sigut detectat ja fa molts anys, sembla haver-se instal·lat dins del model com una funesta obsolescència programada.

Evidentment, un projecte tan ambiciós com el nostre, que projecta bona part de la seua acció estratègica en el llarg termini, no pot permetre's una tara estructural d'eixes dimensions. Per això, en un moment en què la FIECOV inaugura l'etapa més il·lusionant de la seua història -i aquest primer exemplar de Bastida bé en podria prendre's com la fita inaugural-, resulta del tot peremptori atacar les nostres principals debilitats.

En les pàgines següents trobareu el fruit d'una primera embrasada: els treballs guanyadors del Primer Premi d'Investigació Jove promoguts per la Federació d'Intituts Comarcals del País Valencià i Escola Valenciana amb el suport de la Institució Alfons el Magnànim i Caixa Popular. Una ventada d'aire fresc, un glop de saba nova que adquireix en aquest context un decidit caire programàtic: hem de sumar joventut al nostre propòsit, hem de renovar visions, metodologies i estructures, hem de nodrir-nos de noves il·lusions i energies i, sobretot, hem de construir el futur.

Ací hi ha un petit pas.

***Escola Valenciana
amb els joves
investigadors***

Escola Valenciana

Escola Valenciana és una entitat cívica formada per la unió de diverses associacions comarcals i culturals. El principal objectiu de l'entitat és la normalització lingüística en tots els àmbits d'ús.

Comença la seua activitat en el camp educatiu l'any 1984 amb l'objectiu de potenciar la creació d'un sistema educatiu amb el valencià com a llengua vehicular. Amb aquest motiu, naixen les Trobades d'Escoles en Valencià, festes lúdiques i reivindicatives que han passat a ser el projecte amb més ressò de l'entitat. Cada primavera es reuneixen més de 200.000 persones en les més de vint festes per la llengua celebrades al llarg del tot el territori.

L'entitat conserva l'acció a l'escola i abandera una proposta de sistema educatiu plurilingüe basat en l'ensenyament en valencià, per assegurar la competència lingüística de l'alumnat en les dues llengües oficials i en una tercera llengua com l'anglès.

Així mateix, Escola Valenciana continua treballant en la normalització a la resta d'àmbits d'ús social de la llengua. Música, voluntariat lingüístic, cinema, literatura, materials didàctics, multiculturalitat, sostenibilitat i democràcia participativa són els pilars d'una visió d'Escola Valenciana com a entitat global, que ha estat i és un grup de pressió constant i constructiu per a la vida social, educativa i política del País Valencià. D'aquesta manera, l'expansió de l'acció de l'entitat a altres àmbits de normalització lingüística, més enllà del món educatiu, ha donat un impuls important als nombrosos projectes i activitats que s'han convertit en puntals de l'entitat.

Els pilars d'Escola Valenciana s'han mantingut per assolir els principals reptes: garantir i defensar el model d'ensenyament en valencià i adaptar l'estructura de l'entitat a l'exigent context cultural, social i econòmic actual.

***“Investigar,
com parlar,
com escriure,
com pensar,
és un procés
d’aprenentatge”***

Vicent Flor – Director de la Institució Alfons el Magnànim-CVEI

Les societats avançades dediquen una part significativa del seu PIB i dels seus esforços a la investigació, al desenvolupament i la innovació (I+D+I). No debades ens trobem en el que alguns han denominat capitalisme informacional. Hui els models productius més exitosos tenen molt a veure amb la informació i la seua gestió. Per a produir millor i, especialment, per al benestar de les persones, cal investigar.

Però el benestar no és només físic o tecnològic. Conèixer millor el nostre passat, per exemple, també ens ajuda a entendre millor d'on venim, valorar el nostre patrimoni, els nostres avantpassats i la seua relació amb el seu entorn, etc. Conèixer la història també ens proporciona benestar, en el sentit que som més conscients del terreny que xafem. I per conèixer la història cal investigar.

Però això és obligació de tothom facilitar la investigació. Investigar, com parlar, com escriure, com pensar, és un procés d'aprenentatge. I trobe que tots coincidirem que cal ensenyar a investigar en les escoles i els instituts. Investigar requereix de l'aplicació d'un mètode i és precisament investigant com s'aprén a investigar. Ningú no cuina la seua millor paella la primera vegada. Però cal animar qui la fa. I dir-li amb tendresa i estima en què pensem que pot millorar.

Per això la Institució Alfons el Magnànim i, em permet afegir, la Caixa Popular no podien sinó contribuir al desenvolupament d'aquesta magnífica iniciativa de la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals del País Valencià (FIECOV): els Premis d'Investigació Jove, una proposta per a incentivar la investigació dels alumnes de 3r i 4rt d'ESO, Batxillerat i Cicles Formatius de grau mitjà i superior. Mai no farem prou per motivar a la recerca a les noves generacions, mai no generarem estímuls suficients. Perquè la societat valenciana s'està empobrint i, si no juguem fort la carta de la I+D+I, ho pagarem molt car. I ho pagaran més, precisament, els més jòvens.

***Caixa Popular
dona suport
als Premis
d'Investigació Jove***

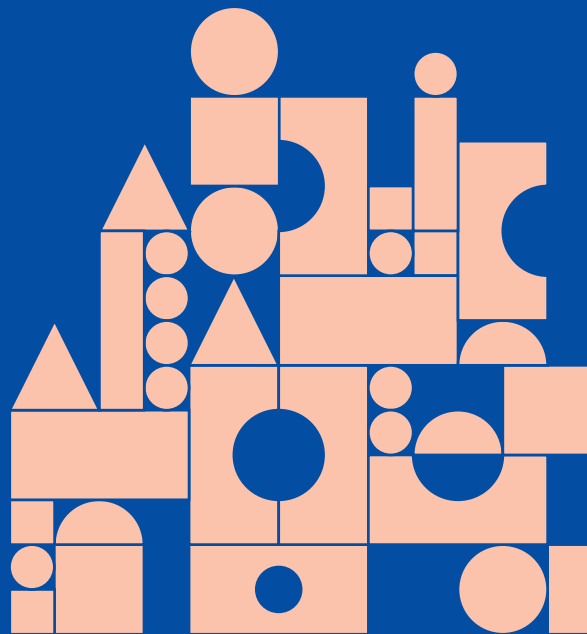
Caixa Popular

La principal entitat financera valenciana s'implica amb el conjunt de la societat i fa costat a aquelles entitats que donen suport a la cultura i estimulen la formació, l'educació i el pensament crític.

Uns Premis que suposen una iniciativa innovadora, compromesa amb la tasca dels docents valencians i adreçada a estimular els hàbits investigadors i l'interés per l'entorn, la història i el patrimoni de les comarques valencianes, així com a impulsar el treball cooperatiu entre l'alumnat dels centres.

Uns valors alineats amb els de Caixa Popular, que des dels orígens es regeix per un model de banca cooperativa, que treballa cada dia per fer banca de proximitat per a les persones. Es manté arrelada als pobles i barris on s'ubicava, aposta pel desenvolupament de les persones i està compromesa amb el seu entorn i la cultura valenciana.

Caixa Popular fa una banca diferent, cooperativa, social i solidària. Que destaca per la gestió ètica i professional i per la seua solvència. Una cooperativa que creix i basa aquest creixement en seguir generant riquesa local, ocupacions estables i amb una sensibilitat social diferent d'altres entitats.

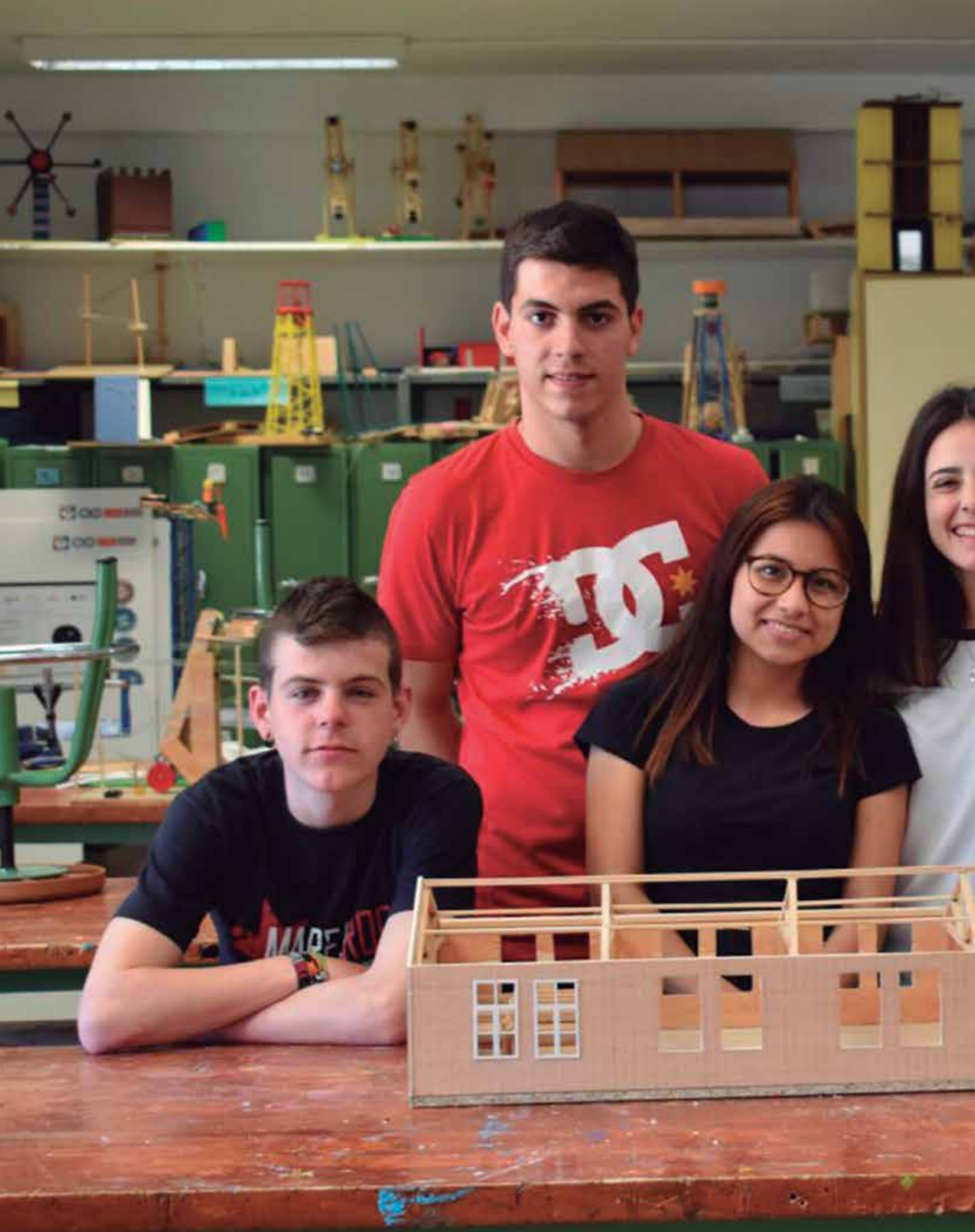
Els 5 de Pego: un treball d'investigació des de l'aula a l'arxiu

Treball guanyador Modalitat Batxillerat

Centre: IES Enric Valor (Pego)

Autores: Andrea Arbona, Celia Bañuls, Marina Bañuls, Laura Cardona, Marta Dominguis, Lara Moll, Delia Piera, Anna Ribera i Maria Sesé.

Professors: Joan R. Morell i Carles V. Siscar.

Introducció

Amb el present treball, el que preteníem era analitzar la història dels cinc homes de Pego que van ser deportats al camp de concentració de Mauthausen i morts al subcamp de Gusen entre 1940 i 1942. I la investigació que ha engegat ha estat l'activitat central de totes les realitzades, i emmarcades en el programa de la Xarxa: Mai Més, durant el curs 2017/2108 a l'IES Enric Valor de Pego, Marina Alta.

El treball ha provat de reconstruir, fins els límits que ens han permès les fonts documentals, la trajectòria vital dels cinc pegolins deportats als camps nazis i alhora apropar un grup de, en principi 10 i finalment 9 alumnes, a l'Arxiu Municipal de Pego (AMP), un dels valors patrimonials de la ciutat gràcies al bon quefer i a la divulgació que en fa l'arxiver Joan M. Almela, però que es coneix poc. Amb aquestes premisses preteníem també que el grup d'alumnes aplicaren el mètode d'investigació històrica, compregueren el que és un plantejament hipotètic, el que significa la consulta bibliogràfica sobre allò que es pretén analitzar, com s'ha de realitzar l'anàlisi crítica de les fonts documentals i la seua diversitat, els diferents canals d'accés que ens ofereixen les noves tecnologies, el treball de recopilació i selecció d'informació, i per últim, el treball de redacció i publicació de les conclusions. En definitiva, que compregueren i valoraren com es fa la història que, després, elles i ells estudien o llegeixen.

L'oportunitat d'enllestir-ho tot es va donar quan el Claustre i el Consell Escolar de l'IES Enric Valor van aprovar, curs 2016/2017, l'adhesió a la Xarxa: mai més. L'adhesió a aquesta xarxa, conformada des de l'Amical de Mauthausen i altres camps per tal de desenvolupar projectes de memòria i prevenció del feixisme i integrada per ajuntaments, entitats locals i centres educatius; suposava que la comunitat educativa assumia la planificació i realització d'una sèrie d'activitats divulgatives dels principis de la Xarxa: mai més amb els quals s'identifiquen els instituts associats. A més, que l'activitat que preteníem desenvolupar va quedar integrada en la programació del Departament de Geografia i Història com un dels treballs voluntaris oferts a l'alumnat durant el curs 2017/2018.

Aquest treball que presentem, certament, ha constituït l'activitat central, però no ha estat l'única. En el curs 2017/18, al voltant del tema de la deportació als camps nazis, a l'IES Enric Valor se'n van realitzar moltes més d'activitats. I el resultat final ha estat molt satisfactori per a tota la nostra comunitat educativa, atesa la implicació de l'alumnat, professorat i famílies, i el ressò aconseguit entre la ciutadania de Pego i entre els mitjans de comunicació locals i d'àmbit valencià.

Amb aquest tipus de treballs es demostra l'interès que desperta la història entre els i les alumnes quan, simplement, hom deixa de considerar-los, a priori, com alumnes despreocupats, distants o apàtics respecte d'ella i la seua comprensió.

1. Plantejament de la investigació i formació dels grups de treball

La investigació va partir de dues fonts secundàries que pensàvem podrien motivar-enganxar els i les alumnes a conèixer millor el període de la II República i la Guerra Civil, especialment intens a la ciutat de Pego.

1.1. Les fonts de referència

1.1.a. La cançó *Tres de Pego* del grup de rock La Gossa Sorda i publicada el 2008 en el seu disc *Saó*.¹ Aquesta cançó narra la història vital de 3 pegolins que s'allistaren com a milicians voluntaris durant la Guerra Civil i acabaren a les fosses de Mauthausen.

1.1.b. Dos articles publicats al llibre de festes de Pego de l'any 2016.² El primer, escrit per Ferran Ferrando i l'altre anònim. En aquests articles es detalla la biografia de 5 homes de Pego que foren deportats al camp de concentració de Mauthausen i morts al subcamp de Gusen durant la II Guerra Mundial.

Totes dues fonts, però, tot i esmentar l'existència de deportats pegolins a Mauthausen, no esclarien si en van ser 3 o 5 els homes de Pego que van morir als camps de concentració nazis. També, ambdues referències d'inici presentaven greus mancances des del punt de vista de la investigació històrica, perquè la cançó de la Gossa Sorda, tot i basar-se en fets històrics, ben bé podria estar farcida de «llicències literàries» atès que els fets narrats no havien estat comprovats; i perquè en cap dels articles del llibre de festes no s'indicaven tampoc les fonts en les quals es basaven les dades publicades ni s'al·ludia a cap referència bibliogràfica.

La hipòtesi de partida, doncs, no podia ser una altra que comprovar allò que deien les referències inicials i, per tant, calia ampliar les nostres fonts d'informació, per tal de ratificar-les, desmentir-les o esmenar-les: en foren 3 o 5? tots eren de Pego? realment foren deportats al *III Reich* i enviats a Mauthausen? I, de ser així, com va ser la seua estada al camp de concentració i com van morir?

1.2. Formació dels grups

A partir d'aquest plantejament es va crear un grup d'alumnes voluntàries de 1er de Batxillerat: Andrea Arbona, Celia Bañuls, Marina Bañuls, Laura Cardona, Marta Dominguis, Lara Moll, Delia Piera, Anna Ribera, Maria Sesé i Natalia Moreno (qui no va poder completar el treball perquè a mitjan curs va deixar el centre); grup d'alumnes que seria assistit pels professors Carles Vicent Siscar i Joan Morell, i també per l'arxiver municipal, Joan M. Almela. Posteriorment, el grup d'alumnes va ser dividit en parelles sent assignada a cadascuna la investigació d'un dels cinc deportats, atès que tots cinc presentaven trajectòries vitals semblants, resstant la direcció de la investigació a càrrec dels professors Carles Vicent Siscar i Joan Morell i l'assessorament de l'arxiver municipal Joan M. Almela.

1. *Tres de Pego*, dins del CD SAÓ, Josep Nadal i La Gossa Sorda, autoedicions La Gossa Sorda, Pego 2008.

2. *Pegolins als camps de concentració nazis*, en Pego en festes, Pego 2016.

Una altra branca de la investigació va ser la d'ampliar la recerca d'informació a d'altres deportats de la Marina Alta nascuts en pobles propers i dels quals, al nostre IES, hi hagués alumnes matriculats. Va ser el cas de la investigació realitzada sobre Joan Baptista Mengual Oliver, nascut a Benimaurell –La Vall de Laguar-, deportat a Mauthausen entre 1944 i 1945, i alliberat el 05/05/1945. Aquesta part de la investigació fou assumida íntegrament pel professor Carles Vicent Siscar.

1.3. Plantejament de la hipòtesi

El plantejament de la hipòtesi de treball va partir de la lletra de la cançó *Tres de Pego* del grup La Gossa Sorda i escrita per Josep Nadal. En una mena de diàleg hipotètic entre un dels deportats morts a Mauthausen i un xiquet del poble, la lletra descriu el conflictiu context polític i social durant la II República a Pego, les causes de la Guerra Civil, la voluntat de lluitar pels ideals antifeixistes, la derrota militar republicana, l'exili i la mort a les fosses de Mauthausen. Realment havia passat tal com va escriure Josep Nadal? Arran d'aquest interrogant, però, en sorgiren més:³

1. Eren tres i eren de Pego?
2. Tots van morir a les fosses de Mauthausen?
3. Van lluitar a la Guerra Civil en el bàndol republicà i van lluitar fins al final?
4. Eren treballadors afiliats a sindicats?
5. Van seguir el trajecte que esmenta la cançó: batalla de l'Ebre, Pirineus, camp de concentració francès i deportació i mort a Mauthausen?
6. Van pertànyer la resistència francesa contra el nazisme?
7. Algú va retornar a casa?

2. Desenvolupament de la investigació

2.1. Treball d'investigació i resolució de les hipòtesis plantejades

Per a contestar aquestes preguntes teníem els dos articles publicats al llibre de festes de Pego de 2016 en els quals es detallava de forma escauïda la vida de 5 homes de Pego, els quals, segons els dits articles, van morir a Gusen, un subcamp del camp de concentració de Mauthausen entre 1940 i 1942. Però, com ja s'ha indicat, en cap dels dos articles no constaven les fonts documentals o referents bibliogràfics sobre els quals es sustentava la informació. Calia, doncs, comprovar en els arxius allò publicat i ampliar la investigació fent les consultes bibliogràfiques escauïdes i, a ser possible, també amb la realització d'entrevistes a familiars, per tal de confirmar les dades publicades.

2.2. El treball a l'Arxiu Municipal de Pego: la recopilació de fonts documentals

El primer treball va ser accedir a la base de dades del Portal d'Arxius Espanyols -PARES- per tal d'esbrinar quants homes de Pego hi constaven en els fons

3. El text íntegre de la cançó està incorporat com a document adjunt.

d'arxius oficials.⁴ Posteriorment vam anar a l'AMP per consultar els llibres del Padró Municipal de l'any 1925 i els llibres d'allistament de quintes dels anys corresponents per comprovar si la informació obtinguda dels arxius nacionals i de la consulta del llibre, *Libro memorial. Españoles deportados a los campos de concentración nazis (1940-1945)*, es corresponia fidelment amb les inscripcions existents en les fonts primàries i, de ser així, quina altra informació suplementària ens podien proporcionar aquestes.⁵

Paral·lelament al treball d'arxiu, el grup d'investigació va estar consultant també aquella bibliografia existent que tractés el període històric acotat i, específicament, a la Marina Alta i a Pego. D'aquestes consultes, però, se'n va derivar una altra línia d'investigació consistent a recollir tota la informació possible sobre els deportats originaris de la comarca, en total 18 homes deportats als camps de concentració de Mauthausen/Gusen, Dachau, Flossenbürg i Buchenwald entre 1940 i 1945.

A partir dels resultats d'aquesta primera consulta, el grup d'investigadores va poder comprovar que els deportats a Mauthausen provinents de Pego n'eren cinc com indicaven els articles de referència i no tres com deia Josep Nadal en la cançó. A més, que quatre eren nascuts a Pego i que el cinquè, Pascual Franqueza Alentado, havia nascut a San Rafael (Mendoza, República Argentina)⁶ Vam comprovar després, en entrevistar els familiars de Pascual Franqueza, que tota la seua família era originària de Pego, emigrada a l'Argentina i que als dos anys de naixer Pascual van retornar a Pego.⁷ I en aquest punt vam iniciar dues noves línies d'investigació. La primera, reprendre la consulta a l'AMP per buscar el màxim d'informació sobre el context polític i social previ a 1936. Volíem comprovar si tots cinc estaven afiliats a algun partit o sindicat, si van ser milicians i, de ser així, si van combatre, on i en quines unitats militars... També podia ser que foren ascendits, ferits durant la guerra o simplement traslladats. L'altre camp d'investigació que van haver d'encetar cadascuna de les parelles de treball va ser intentar posar-se en contacte amb les organitzacions internacionals que disposaren d'arxius referents al tema de la nostra investigació. Aquesta tasca tenia com a objectiu comprovar si el que indicaven les fonts de principi del treball, la cançó i els articles, en allò referent al recorregut vital des de la derrota de l'Exèrcit Popular fins la mort a Mauthausen s'havia produït tal com s'havia publicat.

Arribats en aquest punt, l'equip d'investigació va decidir dividir el treball i acordar que els grups d'alumnes investigarien exclusivament a l'AMP mentre que els professors Carles Vicent Siscar i Joan Morell contactarien amb els arxius espanyols, alemanys, francesos i austríacs. Posteriorment es creuaven les informacions obtingudes per tal de reconstruir la trajectòria dels 5 de Pego des que s'incorporaren a files fins que moriren a Mauthausen.

4. <http://pares.mcu.es/Deportados/servlets/ServletController>

5. AMP, Padró d'habitants de 1925.

6. AMP, Expedient de quintes, any 1933.

7. Informació obtinguda de l'entrevista feta als familiars de Pascual Franqueza Alentado.

La informació aconseguida de l'AMP per les alumnes va tenir uns resultats desiguals. I així, de les anotacions fetes al Padró Municipal de 1925, les alumnes aconseguiren bastant informació de les circumstàncies socials de les famílies dels deportats a Mauthausen.⁸ La majoria eren fills de famílies nombroses i dedicades a la terra com llauradors o jornalers. No constava que tingueren estudis més allà de primària ni que s'especialitzaren en cap ofici diferent al de llauradors. També hi trobaren una diferència a ressenyar pel que fa a Pascual Franqueza, atès que el seu ofici era el d'obrer de vila, la qual cosa, a Mauthausen, podia tenir una importància cabdal, perquè era un dels oficis més valorats pels SS que, en 1940 i 1941, continuaven amb l'edificació del camp de concentració.

La consulta dels Llibres de Quintes tan sols van servir per confirmar el que ja havien trobat als padrons, però també per singularitzar Pascual Franqueza Alentado una vegada més, perquè va ser al llibre de Quintes de 1933, en el qual estava inscrit, on vam veure-hi anotades per primera vegada en un document oficial, la data i lloc del seu naixement confirmant-se així les dades que teníem de Pascual.

Respecte a la filiació política, els grups d'investigació a l'AMP, assessorats per l'arxiver Joan M. Almela van localitzar un document de setembre de 1936 en el qual s'indicava que tres dels joves investigats Andrés Sendra Morell, Pascual Franqueza Alentado i José Server Morell s'havien presentat voluntaris a les Milícies Populares de València en setembre de 1936 i, molt probablement en columnes socialistes.⁹ També en el Butlletí de Defensa de l'any 1937 vam localitzar Carlos Sendra Sendra, primer com a carrabiner i en 1937, com a membre de la Guàrdia Nacional.¹⁰ Segons la informació consultada, en 1936, 4 dels 5 de Pego estaven militaritzats i la majoria s'havien presentat voluntaris. Parcialment, però amb una alta probabilitat, s'acomplia doncs una de les parts de la cançó de la Gossa Sorda, aquella que diu que van ser milicians compromesos amb la defensa de la II República, per la qual cosa... *empunyàrem el fusell per dignitat antifeixista*.

Per documents del mateix AMP descobrirem també que tres d'aquells milicians, Pascual Franqueza Alentado, José Server Morell i Andrés Sendra Morell, estaven incorporats a la 58ª Brigada Mixta de l'Exèrcit Popular de la República i probablement en una secció que es va quedar a Catalunya i separada del gros de la Brigada durant la primavera de 1938.¹¹

Posterior a la data d'aquesta informació, a l'AMP, ja no hi vam trobar cap tipus de rastre que ens pogués esclarir la sort dels pegolins investigats. Al nostre entendre, però, tots cinc passaren a França en l'hivern de 1939 després de l'ocupació de Catalunya per les tropes rebels a la II República.

Per tal d'arrodonir la informació sobre el destí dels 5 de Pego acabada la guerra, vam intentar contactar amb familiars per si ens podien aportar informació dels camps de concentració francesos on van ser internats. Vam poder parlar

8. AMP, Padró d'habitants de 1925.

9. AMP, Correspondència, 1936-1939.

10. <https://www.boe.es/buscar/gazeta.php> en *Gaceta de la República* any 1937, núm. 10 any, pàgina 223.

11. AMP, Correspondència, 1936-1939.

amb Jaime Borja Sendra, net de Carlos Sendra Sendra, el qual ens va indicar que, segons li va contar sa mare, el seu avi Carlos Sendra Sendra va estar al camp d'Argelès, però no podia aportar cap carta o document que ho confirmés.¹² Els familiars de Pascual Franqueza Alentado ens informaren que el seu familiar es va posar en contacte amb la família a través d'un veí de Pego, però no podien precisar des de quin camp de concentració francès. I amb aquesta informació escassa, hui per hui, encara no podem concloure en quins camps de concentració francesos van estar els 5 de Pego.

Per últim, però de gran valor per a la investigació, durant el treball de recerca d'informació vam poder obtenir fotografies de tres de les 5 persones investigades gràcies a la col·laboració de les famílies i de l'AMP que les va restaurar i ens va permetre la seua reproducció. Concretament les fotos de Pascual Franqueza Alentado, Carlos Sendra Sendra i Andrés Sendra Morell.

2.3. La informació dels fons d'arxius internacionals

El treball de recerca en arxius internacionals és una tasca que requereix, inevitablement, la col·laboració d'altres investigadors/res per tal que la recerca siga precisa i profitosa. La quantitat d'informació que internet i les xarxes socials ens posen al nostre abast permet d'obtenir les dades escaients, però cal tenir unes indicacions prèvies sobre què buscar, on buscar i com buscar.

La primera tasca, per tant, va ser seleccionar els arxius a consultar. Les primers informacions van ser les obtingudes de la base de dades de PARES i als arxius del Centro de Documentación de la Memoria Histórica (CDMH). Posteriorment ens vam adreçar als arxius de l'Amical de Mauthausen¹³ i altres camps, vam sol·licitar documentació a l'International Tracing Service (ITS)¹⁴ i directament als arxius de Mauthausen, concretament al Mauthausen Memorial/KZ-Gedenkstätte.¹⁵ La recerca en els arxius internacionals va ser una experiència satisfactòria i per dur-la a terme vam comptar amb la col·laboració de companys i companyes dels departaments de llengües de l'IES Enric Valor de Pego, i amb la d'antics alumnes ara ja titulats en estudis superiors de traducció i d'interpretació, i especialistes en alguna de les llengües que vam haver d'emprar per realitzar els tràmits. En aquest punt volem reconèixer l'ajut desinteressat de Sophie Marshall, Rosa Bordes, Paco Morales, Maite Morell i Dolors Femenia en anglès, d'Elija Lutze, són pare Thomas Klein i David Schwan en alemany i Laia Bordes, David Antunes i Rosa Berbegall en francès.

Amb la informació que vam sol·licitar preteníem esbrinar quina va ser la situació dels 5 de Pego des que foren desarmats i aïllats en els camps de concentració francesos fins que acabaren deportats a Mauthausen i posteriorment traslladats a Gusen on moriren. Preteníem també confirmar si, el que deia la cançó *Tres de Pego* i el que s'havia publicat en el llibre de festes, era coherent amb la informació que n'obtindríem, dels arxius originals.

12. Entrevista realitzada a Jaime Borja Sendra, net de Carlos Sendra Sendra.

13. <http://amical-mauthausen.org/ca/>

14. <https://www.its-arolsen.org/en/>

15. <https://www.mauthausen-memorial.org/en>

El resultat, però, va ser dispar. La informació obtinguda no ens ha permès traçar completament la trajectòria seguida pels 5 de Pego en França. Els arxius francesos són més inaccessibles que no d'altres. Però, per informacions orals de les famílies, escorcollant en fòrums de memòria de l'Estat espanyol i francesos, etc, i assumint que la informació publicada al llibre de festes és certament probable; hem arribat a la conclusió que els 5 de Pego sí van estar en camps de concentració francesos. Almenys Carlos Sendra Sendra i Andrés Sendra Morell en el d'Argelès, dels altres tres pegolins, però, no en tenim cap, d'informació fiable. També és molt probable que tots cinc s'enrolaren en Companyies de Treballadors Estrangers (CTE), però solament tenim dates certes de Carlos Sendra i Andrés Sendra als quals trobem junts en la CTE 36.¹⁶ Dels altres tres, una vegada més, o bé no hi ha cap data certa de la CTE a la qual estaven adscrits o hi ha seriosos dubtes sobre una CTE exacta.

La informació més concreta, però, va venir dels arxius ITS, dels quals vam aconseguir saber quan van ser internats i en quins *frontslags* i/o *stalags* van ser retinguts prèviament al trasllat a Mauthausen.¹⁷ En l'article publicat en 2016 es detallaven els *frontslag* on van estar Andrés Sendra Morell i Carlos Sendra Sendra, sense indicar la font documenta ni tampoc els *frontslag* on van estar internats els altres pegolins. La informació dels arxius ITS, en canvi, si ens ho feia saber, i en alguns casos a més no es corresponia exactament amb la que va ser publicada al llibre de festes de 2016.

SENDRA SENDRA, Carlos nascut a Pego el dia 02/07/1904. Casat, d'ocupació: llaurador i amb últim domicili a Pego carrer Sant Joan núm. 13; Va ingressar a la presó d'Augsburg el 09/06/1941 i va ser alliberat l'11/06/1941. No s'esmenta la causa del seu empresonament. Va estar ingressat en l'*Stalag V-A Ludwigsburg* amb el nº 2754. Va ser traslladat al camp de concentració de Mauthausen on va ingressar el 14/06/1941 amb el número presoner: 6661. El 30/06/1941 va ser traslladat al camp de Gusen amb el número de presoner: 13.198. Va morir a Gusen el 05/10/1941. Causa de la mort: colitis ulcerosa.¹⁸

SENDRA MORELL, Andrés, nascut a Pego el 15/02/1908. Casat, d'ocupació llaurador i de religió catòlica. L'últim domicili carretera de Dénia 3, Pego. Va estar internat en l'*Stalag V-A Ludwisburg nº 2028*.

Va ser traslladat al camp de concentració de Mauthausen el 14/06/1941 amb el número de presoner: 6659. El 20/10/1941 va ser traslladat al camp Gusen amb el número de presoner 13.954. Va morir al camp Gusen el 19/11/1941. Oficialment, la causa de la mort: miocarditis.¹⁹

Cal fer esmena de la trajectòria de Carlos Sendra Sendra i Andrés Sendra Morell. Tots dos són d'edat semblant i casats. No tenim constància que estigueren junts durant la Guerra Civil, però a partir de l'estada als camps de concentració francesos, concretament al d'Argelès sembla que anaren sempre junts. Són,

16. <https://gallica.bnf.fr/accueil/fr/content/accueil-fr?mode=desktop>

17. <https://www.its-arolsen.org/en/>

18. *ibídem*.

19. *ibídem*

de tots cinc, els únics dels quals tenim referències d'haver estat en la mateixa CTE, concretament en la 36, i a partir de la seua captura pels nazis van ser traslladats als mateixos *frontslags* i *stalags*. Inclús el seu número d'identificació a Mauthausen és pràcticament correlatiu.

CERVER MORELL, José, nascut a Pego el 19/03/1917. Fadri, d'ocupació obrer de vila i de religió catòlica. L'últim domicili carrer Sant Blai 25, Pego. Va ser deportat del Camp Kassel al Camp de Concentració de Mauthausen el 13/08/1940 amb el número de presoner 3801. Al camp de concentració se'l va catalogar com a *spanien-emigrant*. Va ser traslladat al camp de Gusen el 24/01/1941 amb el número 9123. Va morir a Camp Gusen el 18/11/1941. Oficialment, la causa de la mort: pericarditis.²⁰

FRANQUESA ALENTADO, Pascual, nascut a San Rafael (República de l'Argentina) el 5/12/1912. Fadri, obrer de vila d'ocupació i de religió catòlica. Va estar ingressat en l'*Stalag VII-A* a Moosburg (Baviera) amb el número 42.708. Va ser internat al camp de concentració de Mauthausen el 06/08/1940 amb el número de presoner 3398. Al camp de concentració se'l va catalogar com a *spanien-emigrant*. Va ser traslladat al camp de concentració de Gusen el 17/02/1941 amb el número 10.323 on va morir el 31/01/1942. Oficialment, la causa de la mort: pericarditis.²¹

SENDRA ESCRIVÀ, Vicente, nascut a Pego el 14/03/1910. Fadri, llaurador d'ofici i de religió catòlica. Va estar ingressat fins juliol de 1940 a l'*Stalag XIII-A HohensOberpfalz* (Nüremberg) amb el número 40.534. Va ser traslladat a l'*Stalag Moosburg* en juliol de 1940. El 05/08/1940 va ser traslladat a Mauthausen on va ingressar el 06/08/1940 amb el número 3200. Traslladat al camp de Gusen el 17/02/1941 amb el número 10327, va morir el 20/10/1941. Oficialment, la causa de la mort: colitis ulcerosa crònica.²²

Aquesta és la informació que hem pogut extraure dels arxius internacionals sobre la trajectòria dels 5 de Pego des que van ser capturats pels nazis fins que moriren. És rellevant destacar que tots cinc van ser internats en poc més d'un any i que tots cinc, també, van formar part dels primers combois de deportats republicans espanyols arribats a Mauthausen, durant el període en què les condicions del camp per als republicans espanyols van ser especialment dures i s'hi va produir el més alt percentatge de morts. Els primers pegolins ingressaren el 06/08/1940 i els darrers el 14/08/1941. Tots cinc, però, moriren en un període curt de temps, 19 mesos a comptar des de l'arribada dels primers -06/08/1940- fins a la mort d'aquell que més temps hi va resistir, Pascual Franqueza, el 31/01/1942. La trajectòria dins del camp de Mauthausen va ser idèntica. Al poc de temps de ser internats a Mauthausen van ser traslladats a Gusen on van morir. En algun cas, com el de Carlos Sendra Sendra, el trasllat a Gusen va ser pràcticament immediat a l'arribada a Mauthausen, la qual cosa es indicativa de la dolenta condició física amb què degué arribar a Mauthausen, després d'haver estat pres de la Gestapo a Ausburg. El trasllat a Gusen durant els anys de 1940 al 1942 era determinant per a la supervivència d'un pres. A Gusen eren

20. <https://www.its-arolsen.org/en/>

21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*.

destinats els deportats en pitjors condicions físiques per la qual cosa la supervivència entre els presos d'aquell subcamp va ser molt baixa. En el cas dels 5 de Pego el que menys temps va sobreviure a Gusen va ser Andrés Sendra, va morir a penes un mes després d'arribar a Gusen. Pascual Franqueza, però va resistir 11 terribles mesos. La mort de tots ells es va produir entre el 05/10/1941 i el 31/01/1942, és a dir entre els dos últims mesos de la tardor i el primer mes de l'hivern i, encara que la causa oficial siga malaltia, és de suposar que aquesta, si de veres va ser la real, de ben segur va ser provocada per les dures condicions de vida i de treball que van haver de suportaren a Mauthausen/Gusen.

Una altra dada interessant és que entre el grup d'homes de Pego hi ha dos parelles que pràcticament fan el mateix recorregut des que entren al camp fins que moren, la qual cosa ens pot fer suposar, amb una alta probabilitat d'encertar, que van conviure durant el temps que van estar al camp de concentració. El cas més clar és de la parella formada per Carlos Sendra Sendra i Andrés Sendra Morell els quals els veiem junts des que són internats al camp de concentració francès d'Argelès. Ambdós van entrar a Mauthausen el mateix dia, encara que Carlos Sendra va sobreviure pocs mesos. L'altra parella és la formada per Pascual Franqueza Alentado i Vicent Sendra Escrivà, tots dos foren internats en el mateix *stalag*, deportats a Mauthausen el mateix dia i definitivament traslladats a Gusen també el mateix dia. Es de suposar que tant Carlos Sendra com Andrés Sendra i Pasqual Franqueza i Vicent Sendra Escrivà van viure les mateixes experiències i degueren de mantenir-se junts durant aquell període d'horror en mans dels nazis.

2.4. Joan Baptista Mengual Oliver, el supervivent de la Vall de Laguar

«Vall de Laguar a 11 de junio de 1912, ante D. Vicente Oliver, juez municipal... compareció Bautista Mengual Ferrer de treinta y tres años y domiciliado en Benimaurell con objeto de que se inscriba en el registro civil un niño. Y al efecto, como padre del niño, declaró que dicho niño nació el día diez del actual a las dos de la mañana. Que es hijo del declarante y de su mujer Teresa Oliver Sendra de treinta años y domiciliada en la casa de su marido...».²³

Aquell nen que naix a Benimaurell (el poble de dalt) la matinada del 10 de juny de 1912 és Joan Baptista Mengual Oliver. I la seua família, una família humil de camperols d'aquella vall muntanyosa de l'interior de la Marina Alta, de difícil accés i que, com un balcó cara a la mar; en aquells anys es dedicava a una agricultura que oferia poques possibilitats d'ençà que la fil·loxera havia arrabassat l'economia de la pansa.

La infantesa de Joan Baptista Mengual Oliver transcorrerà entre l'escola del poble d'enmig (Fleix), les faenes del camp i els jocs i correrries pels volts del barranc de l'Infern, la cova Santa, la font dels Olbis... fins que, en plena efervescència adolescent, els seus pares moren i tot el seu món es capgira i s'ensorra de cop. Joan té 14 anys i s'ha quedat sol.

23. Registre Civil de la Vall de Laguar. Acta de naixement de Juan Bautista Mengual Oliver.

La família de sa mare, però, l'acull i decideix que vaja a viure amb ells a Alger. Perquè com tantes més de la Marina Alta, en el seu dia, també va emigrar a Algèria fugint de la fam.²⁴

En Alger, Joan hi viurà 7 anys, fins 1933. Complits els 21 anys retorna a Espanya per fer el servei militar obligatori. El seu destí serà Granada i, durant aquell període de servei militar, pren la determinació de quedar-se en la República d'Espanya²⁵. Acabat el servei militar, Joan torna a Benimaurell, a sa casa, i per obrir-se camí treballa allà on hi ha faena: obres de manteniment i ampliació de l'Hospital de Fontilles, obres de millora de la carretera Pego-Benigembla, etc. Totes, però, faenes que no li fan el pes, temporals i sense perspectives. I així, a principis de 1936, decideix marxar a Barcelona.²⁶

En Barcelona treballarà en el port, és bon conductor i un mecànic destre.²⁷ També en Barcelona, Joan es refermarà en l'ideal llibertari de fer la revolució a Espanya. El 25 de març de 1936 s'afilia a la «CNT-AIT Sindicato Único de la Distribución y Administración. Sector Vendedores Ambulantes. Carnet Confederal nº 30985» i, en produir-se el cop d'estat del general Franco i esclatar la guerra civil, s'unirà a la columna Durruti.²⁸

Amb la columna Durruti, Joan arriba a 22 km de Saragossa, punt en què la columna de milicians llibertaris atura l'avanç, s'estabilitza el front, i es dedica a consolidar posicions i a propagar i construir la revolució per terres d'Aragó. Tasques que acabaran en morir Buenaventura Durruti i ser dictada l'ordre que insta les columnes de milicians a integrar-se en l'Exèrcit Popular de la República.²⁹

Joan passa a formar part de la 26ª Divisió, 120 Brigada Mixta, Enginyers, Companyia Divisionària. I en la tardor de 1937 cau ferit potser en el front de Belchite, sector Fuentes de Ebro.³⁰ Es traslladat a l'Hospital Base de Barcelona i a principis de març de 1938, recuperat de les ferides, presenta sol·licitud per fer els exàmens d'ingrés en l'Escola Popular de Guerra. Instància que presenta en la 3a Secció d'Estat Major, Negociat d'Instrucció, de la Comandància Militar de Catalunya; acompanyada, entre d'altres, del corresponent certificat que acredita la seua permanència en el front, que és antifeixista i addicte al règim, afiliació a la CNT-FAI i dues fotografies. Fotografies que mostren un Joan de 26 anys de marcades faccions, rostre seriós i mirada dura i decidida.³¹

No sabem si la seua sol·licitud és acceptada ni si aprova l'examen d'ingrés ni, si va ser el cas, en quina Escola Popular de Guerra ingressa; la seua pista es perd. Podem suposar, però, que en algun moment de l'estiu de 1938 es reintegra a la seua unitat en el Front del Segre fins a finals de 1938 i que després, durant

24. Documents i testimoni aportats per Carmen Mengual, filla de Joan Baptista Mengual Oliver. 23-26/08/2017 i 04/06/2018.

25. *Ibidem*.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*.

28. Arxiu Nacional de Catalunya, codi de referència ANC1-886-T-3381.

29. www.sbhac.net

30. *Ibidem*.

31. Arxiu Nacional de Catalunya, codi de referència ANC1-886-T-3381.

l'anomenada Campanya de Catalunya, continua combatent en el cap de pont de Tremp fins el 2 de gener de 1939, data en què la 120 BM es veu desbordada i, greument delmada, és retirada del front. O potser marxe a la batalla de l'Ebre on combat un dels quatre batallons de la 120 BM.³² Però són només especulacions. El cert és que el 6 de febrer de 1939, Joan creua la frontera francesa i és internat en el camp de concentració del Barcarès. I com molts d'altres més de refugiats, feta la selecció i per descongestionar un camp de Barcarès a vessar, passat un temps; serà transferit a un altre camp construït a corre-cuita pel govern francès: Saint Cyprien. En aquell camp de concentració del Rosselló, Joan hi romandrà fins a l'11 de novembre de 1940, data en què és obligat a incorporar-se a la *227 Compagnie de Travailleurs des transports Espagnols à disposition de la Région à Perpignan pour la 16° Région avec une date d'affectation au 10/04/1940*.³³

Després de l'armistici, però, el govern col·laboracionista de Vichy permet que l'organització nazi TODT utilitze massivament les CTE (d'ençà anomenades GTE, *Groupement de Travailleurs Étrangers*) que hi ha al sud de França, per tal de construir el Mur de l'Atlàntic.

Els nazis necessiten desesperadament mà d'obra esclava a milers i Joan és enviat a treballar en la fortificació del port de Brest i en la construcció de la base de submarins que la Kriegsmarine ha decidit instal·lar-hi.³⁴ Potser a finals de 1942 o principis de 1943, Joan aconsegueix escapar de la TODT i refugiar-se en el departament francès de l'Ariège on, a l'ombra del Pirineus, actuen importants grups de maquis espanyols. S'incorpora a la Resistència i, com a tapadora, treballa en les mines de Puymorens (frontera amb Andorra). I com d'altres més de *maquissards* també, Joan fa de *passeur* integrat en una de les xarxes que actua en la zona d'Ax les Thermes ajudant pilots aliats, jueus..., perseguits en definitiva, a escapar de les urpes de la Gestapo a través dels Pirineus. Fins que el 9 de gener de 1944 algú el denuncia a la Gestapo i Joan és detingut i empresonat segurament en la presó de Saint Michel en Toulouse on és interrogat i torturat fins a ser traslladat a la presó de Compiègne al nord de Paris, un *camp de concentration permanent pour éléments ennemis actifs, une réserve d'otages: résistants, militants syndicaux et politiques, juifs, civils pris dans des rafles, ressortissants étrangers, etc.*³⁵

En el *Frontstalag 122 Compiègne Royalieu*, els nazis seleccionen els detinguts per tal de transferir-los a diferents camps de concentració i extermini de l'interior del *III Reich* obeint les directrius del decret *Nacht und Nebel*. I el 22 de març de 1944 surt un tren de la *gare de Compiègne* amb 1218 homes escollits per anar a *KL Mauthausen*, 26 són espanyols i un d'ells és Joan Baptista Mengual Oliver.³⁶

32. www.sbhac.net

33. Documents i testimoni aportats per Carmen Mengual, filla de Joan Baptista Mengual Oliver. 23-26/08/2017 i 04/06/2018.

34. memoria.gencat.cat Publicacions del Memorial democràtic. Revista *Temps i espais de memòria* núm. 4, «Passat i present: l'organització TODT i els exiliats de la Guerra Civil espanyola». Mercè Morales Montoya, Societat Catalana d'Estudis Històrics.

35. *Ibidem*. https://fr.wikipedia.org/wiki/Camp_de_Royalieu «Le camp de Compiègne-Royalieu 1/3» [archive], sur le site de l'Office national des anciens combattants et victimes de guerre [archive] (ONAC), Service départemental des Yvelines – Mémoires 78, consulté le 3 janvier 2009.

36. www.bddm.org. Livre Memorial. Fondation pour la Mémoire de la Deportation.

Carlos Sendra Sendra

Andrés Sendra Morell

Joan Batista Mengual

Pascual Franqueza Alentado

Aquell comboi arribarà al camp de concentració de Mauthausen el 25 de març de 1944 i, després de ser matriculats, els 1218 homes del transport passen a les barraques de la quarantena. Joan ara és 60405 i en la seua fitxa declara que és *spanien* nascut el 10/6/1912 a Benimaurell i que el seu ofici és *Auto Mechanik*.³⁷ Passades algunes setmanes de quarantena, la majoria dels nous *Häftlinge* marxen a treballar en la *Wiener Graben* mentre la resta són destinats a treballar en els diferents *komandos* o camps annexes que integren el paorós univers Mauthausen. El 13 d'abril de 1944, Joan entra en Gusen i, en Gusen, el seu destí és treballar com un esclau en la maleïda pedrera de Kastenhof fins a ser alliberat el dia 5 de maig de 1945 per les tropes nord-americanes.³⁸

37. www.bddm.org. Livre Memorial. Fondation pour la Mémoire de la Deportation. KZ-Gedenkstätte Mauthausen.

38. www.monument-mauthausen.org. Adeline Lee, Le convoi Compiègne-Mauthausen du 22 mars 1944, mémoire de Master 1, 2005.

Alliberat de l'horror nazi, Joan serà repatriat a França i s'instal·larà en Toulouse. Es casarà amb una refugiada bilbaïna, formarà una família i hi viurà fins a la seua mort en 1988.³⁹

La seua filla Carmen ens va explicar que son pare mai no va parlar-li gaire d'aquells anys de guerra, misèria i deportació. Que el poc que ella en sabia era el que sa mare li havia contat. I que, per això, d'ençà que sa mare va faltar també, guarda com un tresor les fotos i documents que li resten de son pare. *La Carte de deporté politique* que ens va facilitar n'és un bon exemple, duu data de 18 de juny de 1953 i en ella es llig ben clar:

*Titulaire: Mengual, Juan. Né le 10 de juin 1912 à Benimorell (Espagne). Domicilé: 3, rue de la Daurade. Toulouse. Interné du 10 janvier 1944 au 21 février 1944. Deporté du 22 février 1944 au 5 mai 1945.*⁴⁰ En la foto que acompanya aquell carnet blau, Joan Bautista Mengual Oliver té la mateixa mirada ferma i decidida d'aquella altra fotografia de 1938. *En el Service Historique de la Défense/Centre historique des archives, Vincennes. Dossiers administratifs de résistants et résistants; es pot llegir: GR 16P 420523 Mengual, Juan FFL (Forces françaises libres) Homologué.*

Al menys de França, aquest lluitador per la llibertat si va rebre un reconeixement.

3. Conclusions

Després d'haver realitzat la recerca i classificació de les fonts històriques i d'haver consultat la bibliografia sobre el tema, el dos grups d'investigació, el de les alumnes que havien consultat l'AMP i el dels professors que havien sol·licitat informació els arxius internacionals, va arribar l'hora de creuar les informacions per comprovar si s'acomplien les hipòtesis de principi.

Per la informació obtinguda la resolució de les hipòtesis inicials es compleix pràcticament en la seua totalitat, però amb matisos. Els deportats a Mauthausen foren cinc i no tres com es pensava en un principi i tots eren de Pego, encara que, com ja hem indicat, Pascual Franqueza hagués nascut a l'Argentina. Tots cinc eren de classe obrera o treballadora i amb una clara consciència de classe ja que tres dels cinc s'allisten voluntaris en les Milícies Populares en els primeres mesos de la Guerra Civil. S'integraren a l'Exèrcit Popular i degueren lluitar en les batalles que es detallen en la cançó, Batalla de Terol i Batalla de l'Ebre. Després de l'arribada de l'exèrcit rebel a Vinaròs a l'abril de 1938 i la divisió del front mediterrani republicà es quedaren al nord de l'Ebre i separats de la resta del territori republicà. La derrota de l'Exèrcit Popular en la Batalla de l'Ebre durant l'estiu de 1938 i la conseqüent ocupació de Catalunya per part dels rebels els obligà a passar la frontera dels Pirineus. A França, encara que no tenim les dades definitives, comparant la trajectòria dels pegolins amb la

39. Documents i testimoni aportats per Carmen Mengual, filla de Joan Baptista Mengual Oliver. 23-26/08/2017 i 04/06/2018.

40. Ibidem

d'altres soldats republicans que van córrer la mateixa sort degueren ser internats en algun camp de concentració dels instal·lats al sud de França entre principis de 1939 i 1940.

El que no és coincident amb la lletra de la cançó és que els cinc de Pego combateren, com pressuposa la cançó, en la resistència francesa contra els nazis. Per les dades que tenim pensem que la probabilitat més alta és que els cinc s'integraren en alguna de les CTE que es formaren a França a partir de l'inici de la II Guerra Mundial en setembre de 1939. El fet que tots cinc foren internats en *frontslags* i/o en *stalags* pròxims a les fronteres entre França i el *III Reich* ens aferma en aquesta idea més que en aquella altra que diu que lluitaren com a resistents contra els nazis a Occitània, com va escriure Josep Nadal en 2008.

Una vegada capturats pels nazis, els 5 de Pego van córrer la mateixa sort que els milers de republicans espanyols que foren deportats a Mauthausen i altres camps de concentració. A partir de l'estiu de 1940 i després de la indiferència responsable de l'Estat espanyol franquista per la sort que correueren els republicans capturats pels nazis, els soldats presoners foren traslladats des dels *stalags* a Mauthausen en unes condicions extremes que provocà que molts d'ells moriren en el trajecte.

La vida al camp de concentració de Mauthausen en els anys en els que van arribar el pegolins fou extremadament dura, tal i com ho diuen els supervivents. El camp s'havia inaugurat en 1938 després de l'annexió (*Anschluss*) d'Àustria al *III Reich*. En 1940 el camp encara no s'havia finalitzat i requeria d'ampliacions per l'arribada constants de presoners. Els primers combois de republicans espanyols durant aquests primers anys de 1940 a 1942 foren destinats principalment a acabar el camp de Mauthausen, a explotar la pedrera de granit annexa i a construir subcamps, com el de Gusen on hem comprovat van morir els pegolins. La seua mort no fou, per tant, a les fosses de Mauthausen com es repeteix en la tornada de la cançó. Els cinc de Pego moriren a Gusen i probablement els seus cossos foren incinerats als forns del camp de concentració de Gusen.

Amb aquestes conclusions donem per finalitzada la investigació creient haver aconseguit esbrinar, amb el màxim de certesa possible, la trajectòria vital dels 5 homes de Pego que van morir lluny de sa casa per haver lluitat, ara sí, fins les últimes conseqüències, pels valors que representava la II República i contra els sistemes feixistes als quals s'hagueren d'enfrontar primer a Espanya durant la Guerra Civil i posteriorment a França contra el nazisme.

Pensem que amb aquest treball es demostra que els i les alumnes s'impliquen en profunditat en realitzar treballs aparentment aspres i poc atractius per a gent jove, com és el de la investigació històrica directament dels arxius. I ho han fet aplicant un mètode de treball rigorós que els ha fet comprendre la importància que té, per al resultat final d'una investigació d'aquest tipus, la selecció crítica de les fonts d'investigació.

També creiem haver demostrat que la implicació entre arxius públics, en aquest cas l'Arxiu Municipal de Pego i els instituts és possible i que aquesta col·labora-

ció enriqueix ambdues parts. Els arxius perquè seran coneguts i valorats per la joventut i les i els investigadors perquè sense un accés controlat, però senzill i factible, a les fonts documentals primàries serà difícil, sinó impossible, obrir camps d'investigació fora de l'àmbit universitari i professional.

Vam ser conscients de l'agosarat que va ser agafar la lletra d'una cançó de rock com a nucli primari de la investigació, però estem convençuts que aquesta decisió va ser l'espurna que va somoure l'interès del grup d'alumnes que han estat treballant durant el curs. La popularitat i la credibilitat del grup La Gossa Sorda entre els i les joves de Pego va ser el motiu que ens va fer decidir-nos per proposar aquesta activitat. Sabíem que tindríem voluntaris/àries, però, el que ens ha sorprès i ben gratament ha estat la perseverança que han demostrat per finalitzar el projecte i la implicació en conèixer a fons la història de la deportació de republicans espanyols als camps de concentració nazis durant la II Guerra Mundial. Fins i tot durant el curs 2017/18 el grup de 9 alumnes junt amb el professor Joan Morell van viatjar amb l'expedició organitzada per l'Amical de Mauthausen per a commemorar el 73e aniversari de l'alliberament del camp. D'aquest interès, a més d'aquesta investigació, s'han derivat altres activitats realitzades per d'altres grups del centre durant el curs 2017/2018 i d'entre les quals en destacarem dues: l'enregistrament de bell nou de la cançó *Tres de Pego*, però ara a càrrec del grup de rock Reacció format per alumnes del propi IES Enric Valor i amb el títol *Cinc de Pego*, i la construcció de les maquetes a escala d'un barracó del camp de concentració de Mauthausen i de la porta d'entrada al camp. Aquest treball realitzat per alumnes de PR4 i dirigit pel Departament de Tecnologia amb la supervisió del catedràtic Juanjo Llorca i del professor Carles Bañuls, i que es va dur a terme sobre la base dels plànols originals del camp de Mauthausen que ens va proporcionar el *Mauthausen Memorial | KZ-Gedenkstätte*.

4. Agraïments

Per finalitzar, el grup d'investigació d'alumnes i professors volem agrair el suport proporcionat des de l'IES Enric Valor, tant pel Consell Escolar, per l'equip directiu i pel professorat com per l'alumnat, i de totes aquelles persones que de forma desinteressada, però implicades, ens han facilitat informació o mitjans d'obtenir-la per tal d'assolir els objectius que ens havíem proposat. Tenim un especial interès en reconèixer i agrair el suport que ens han proporcionat, les famílies dels deportats a les quals vam poder entrevistar, a l'Ajuntament de Pego i específicament la Regidoria de Cultura, per finançar algunes de les activitats que, sense el seu suport, no hagués estat possible dur a terme tals com la realització del vídeo de la cançó *Cinc de Pego* o el finançament del viatge a Mauthausen en la primavera de 2018. També ben especialment a l'Arxiu Municipal de Pego i, concretament, al seu arxiver Joan M. Almela per facilitar-nos l'accés a les fonts documentals i proporcionar-nos la informació que estava al seu abast.

IES Enric Valor, Pego, novembre 2018.

Documents adjunts

TRES de Pego*

Ei xiquet,
La força m'ha abandonat
i se m'acaben les hores.

Fins ací hem arribat
els que veníem del poble de Pego.
I no sé res dels meus companys
però he perdut tota esperança,
ja res més puc esperar.

Ei xiquet,
la força m'ha abandonat,
escolta bé el meu missatge.
De com hem acabat
dins de l'infern de Mathausen.
Nosaltres que empunyàrem el fusell
per dignitat antifeixista
contra els llepons del senyoret.

Si sobrevius passa't per Pego
i digues que no tornarem,
que a les fosses de Mathausen
tres de Pego han fet la pell.
I ves i digues al Passiego
i a tots els senyorets
que dormiran tranquils
però temps al temps,
perquè la lluita és dura
però sura sobre el temps.

Ei xiquet
només teníem les mans
per dur avant la casa.
I buscàvem treball
tots els matins a la plaça,
i passava
que als que estàvem
al sindicat
ens escopien a la cara
i els nostres fills tenien fam.

Ei xiquet,
vam juntar les mans
i vam plantar-los cara.
No teníem mitjans

però omplíem la plaça
del poble.
I senyorets i militars
ens van portar
camins de guerra
i vam lluitar fins al final.

Si sobrevius...
I digues als joves de Pego
que guarden el foc encès,
només en queda el caliu
però temps al temps,
perquè la lluita és dura
però sura sobre el temps.

Front de Terol, Batalla de l'Ebre,
Pirineus amunt
rius de gent, a peu,
cares brutes i ferides.
Camp de concentració francès
i renovar l'arma.
Disparar a les rates
des de les muntanyes d'Occitània,
fer-los una emboscada
a cada segon que abaixaven la
guàrdia,
Dos objectius finals en la batalla,
eliminar el feixisme i tornar cap a
casa.

*Tres de Pego, dins del CD SAÓ,
Josep Nadal i La Gossa Sorda,
Autoedicions La Gossa Sorda, Pego
2018*

*El versos subratllats van ser la base
per al plantejament de la hipòtesi
inicial de treball.

Bibliografia

BALLESTER ARTIGUES, T., *La Segona República a la Marina Alta*, Ed. Institut de cultura Juan Gil-Albert i Diputació d'Alacant, Alacant, 1937.

BALLESTER ARTIGUES, T., *La Segona República a Pego (1931-1939): un poble enfrontat*, Ed. El Bullent, Picanya –València-, 2006.

BERMEJO, B., i CHECA, S., *Libro memorial: Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)*, Ed. Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas, Subdirección General de los Archivos Estatales, Ministerio de Cultura, Madrid, 2006.

ROIG FRANSITORRA, M., *Els catalans als camps nazis*, Ed. Edicions 62, Barcelona, 2017.

PRESTON, P., *La guerra civil española*, Ed. Debolsillo, España, 2017

VV.AA., *La Guerra Civil en la Comunidad Valenciana*, Ed. Prensa Valenciana S.A., València, 2007.

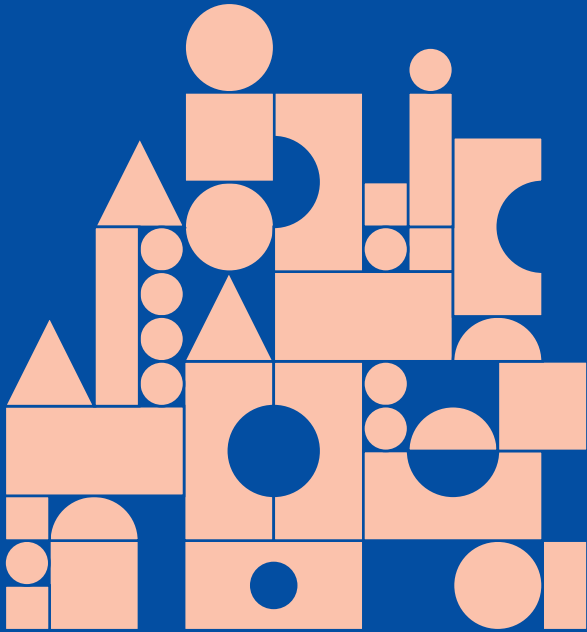
Grup d'investigació d'alumnes i professors junt a la maqueta del camp de concentració.

«Els 5 de Pego: un treball d'investigació des de l'aula a l'arxiu»

«Els 5 de Pego: un treball d'investigació des de l'aula a l'arxiu»

Anàlisi climàtica de Vilafranca (els Ports)

Treball guanyador Modalitat ESO

Centre: l'IES Vilafranca. Grup de 3r d'ESO

Autores i autors: Àlex Andrés, Ruth Carceller, Amàlia Honrubia, Enric Monfort i Javier Vives.

Professors: Jordi Marín Monfort i Melcior Rovira

1. Objectius

El principal objectiu del treball és analitzar les dades tèrmiques i pluviomètriques proporcionades per l'estació meteorològica de Vilafranca, determinar les principals característiques tèrmiques i pluviomètriques del clima de Vilafranca, i comprovar si s'ha produït cap canvi climàtic. En cas que sí s'estiga produint algun canvi, determinar com és aquesta tendència, comparar-la amb el canvi climàtic global i intentar trobar les causes que la produeixen.

Un altre objectiu del present treball és digitalitzar totes les dades climàtiques en un mateix arxiu, ja que l'observador Ignasi Llopis les tenia emmagatzemades en diferents arxius anuals.

Figura 1. Ignasi Llopis i l'equip de recerca a l'estació de Vilafranca

2. Obtenció de les dades

Les dades meteorològiques que fonamenten aquest estudi climàtic de Vilafranca han estat recollides a l'observatori meteorològic d'AEMet de la mateixa població, a càrrec de l'observador **Ignasi Llopis** des d'abril de 1975 les precipitacions i des de gener de 1977 les temperatures. Es tracta d'un observatori dotat amb un termòmetre de màximes i mínimes, un termohigrògraf i un pluviòmetre tipus *Hellmann*; la qual cosa limita els elements climàtics que es poden mesurar.

El procediment d'obtenció d'aquestes dades durant tots aquests anys no ha variat; Ignasi Llopis a les 8 del matí ha anat anotant la temperatura màxima i mínima, la temperatura en aquell instant i la precipitació recollida en les últimes 24 hores. També ha anat enviant setmanalment els registres de temperatura i humitat del termohigrògraf a la seu d'AEMET a València.

S'ha de tenir en compte que les temperatures mitjanes han estat calculades com la semisuma de les mitjanes de les màximes i les mínimes.

3. Estudi estadístic de les dades

L'estudi de les dades s'ha dividit en dos grans blocs, d'una banda s'han analitzat les dades de les temperatures a partir dels valors de les mitjanes de màximes, mitjanes de mínimes i mitjanes absolutes de cada mes al llarg del període 1978-2018 (amb els mesos de 2018 disponibles en el moment de fer l'estudi) i per una altra banda les dades de pluviometria del període 1976-2018 (amb els mesos disponibles). La metodologia emprada ha estat dividida en dues fases, en primer lloc s'han calculat les mitjanes del període objecte d'estudi així com les tendències de cada valor al llarg del mateix període per després passar a representar-les en una sèrie de gràfics.

3.1. Temperatures

L'anàlisi de les dades de temperatures s'ha fet en dues fases. En un principi s'han estudiat les mitjanes de les màximes, mínimes i mitjanes mensualment per tal de tenir una visió global del clima a Vilafranca al llarg de l'any. Posteriorment s'ha detallat per estacions el mateix estudi per tal de veure matisos que queden eclipsats en l'estudi anual i que permetran obtenir conclusions diferenciades i característiques del clima vilafranquí així com de la seua evolució al llarg d'aquestes quatre dècades.

Als gràfics s'hi inclou la línia de tendència ajustada a una recta (en roig) i a un polinomi de cinqué dos (en verd).

3.1.1. Anàlisi tèrmica

La **temperatura mitja anual** a l'observatori de Vilafranca durant el període 1977-2018 ha estat d'**11,37 °C** sent l'any més càlid el 2015 amb 12,44 °C i els anys més freds el 1991 i el 1992 amb 10,3 °C.

El cicle anual de les temperatures mitges mensuals ofereix la típica corba mediterrània, acusant-se la transició d'un mes a un altre com a conseqüència dels factors geogràfics (continentalitat i altitud). El mes més càlid a Vilafranca és el juliol (20,00 °C) encara que la diferència amb el mes d'agost és mínima (19,89 °C); mentre que gener és el més fred amb 4,23 °C. A la taula i gràfic següents es pot apreciar el lent augment de la temperatura a partir de gener i fins abril i el ràpid descens cap a la tardor. L'escalfament en la primera part de l'any es realitza amb més lentitud que el refredament, el qual es produeix d'una manera ràpida a partir de setembre i de manera més calmada entre desembre i gener. L'ascens tèrmic s'inicia bruscament a la primavera, on la temperatura dona un salt de 3,50 °C aproximadament entre els mesos d'abril i maig, aquest ascens té la continuïtat en els dos augments bruscs de 4,46 °C i 3,03 °C en els mesos de maig i juny i juny i juliol respectivament. A l'estiu la temperatura s'estabilitza, fins descendir de manera brusca durant tota la tardor, amb salts bruscs de -3,49, -4,10 i -4,69 °C al passar als mesos de setembre, octubre i novembre respectivament.

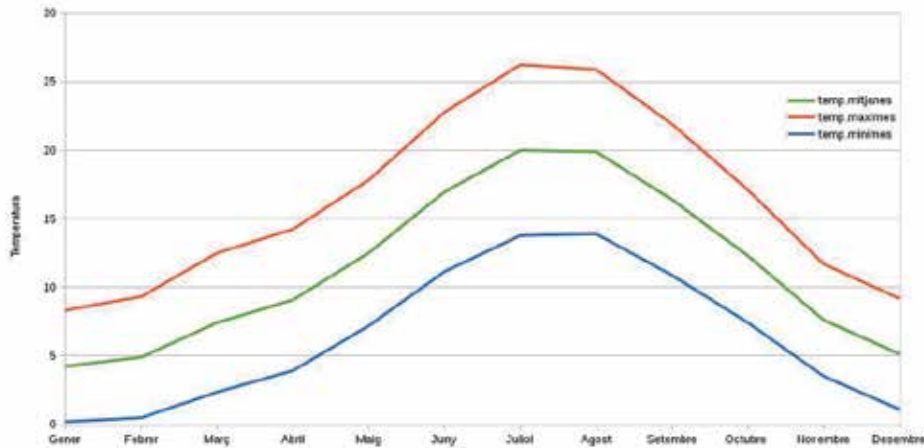

Figura 2. Mitjanes mensuals de les temperatures màxima, mínima i mitjana

La temperatura **mitja màxima anual és de 16,41 °C**, sent l'any amb temperatures màximes més altes el 2017, amb una mitjana de 18,44 °C i l'any amb les màximes més baixes el 1977 amb 14,50 °C de mitjana.

Analitzant la temperatura mitja de les mínimes, la **mitjana anual** es situa en **6,32 °C**; sent l'any amb temperatures mínimes més altes el 1983, amb una mitjana de 7,80 °C i l'any amb mínimes més baixes a l'any 1991 i el 1992, amb una mitjana de 5,50 °C.

Mesos	T mitja (°C)	T màxima mitja (°C)	T mínima mitja (°C)	Amplitud tèrmica (°C)
Gener	4,23	8,33	0,19	8,14
Febrer	4,90	9,32	0,48	8,84
Març	7,42	12,50	2,35	10,50
Abril	9,08	14,24	3,92	10,32
Maig	12,51	17,83	7,19	10,64
Juny	16,97	22,78	11,15	11,63
Juliol	20,00	26,25	13,78	12,35
Agost	19,89	25,90	13,90	12,12
Setembre	16,40	21,91	10,88	11,03
Octubre	12,30	17,11	7,42	10,28
Novembre	7,61	11,70	3,51	8,19
Desembre	5,13	9,18	1,09	8,09
ANUAL	11,37	16,41	6,32	10,09

Taula 1. Mitjanes de màximes, mínimes, mitjanes i amplituds tèrmiques

Els extrems absoluts de temperatura han sigut **38,5 °C** (la màxima) el 10 d'agost de 2012 i **-12,0 °C** (la mínima) el 7 de gener de 1985 i el 23 de gener de 2011.

Mesos	Tª màxima absoluta (°C)	Tª mínima absoluta (°C)	Amplitud tèrmica absoluta
Gener	21,0	-12,0	33,0
Febrer	22,5	-11,5	34,0
Març	25,0	-11,5	36,5
Abril	28,0	-6,0	34,0
Maig	33,5	-2,0	35,5
Juny	34,5	1,5	33,0
Juliol	37,5	4,5	33,0
Agost	38,5	5,5	33,0
Setembre	36,0	0,5	35,5
Octubre	29,0	-3,0	32,0
Novembre	25,0	-9,5	34,5
Desembre	21,0	-10,0	31,0
ANUAL	38,5	-12,0	50,5

Taula 2. Temperatures absolutes: màxima, mínima i amplitud tèrmica

3.1.2- Evolució i tendència (1978-2018)

L'evolució de les temperatures mitjanes anuals durant el període 1978-2018 ens mostra una tendència a l'escalfament, que coincideix amb la tendència global. Observant el gràfic següent, que aproxima el comportament de l'evolució de la temperatura mitjana anual a una tendència lineal, veiem que aquesta augmenta a un ritme de **0,026 °C/any**, que equival a dir que la temperatura mitjana ha augmentat en **1,04 °C** des de 1978.

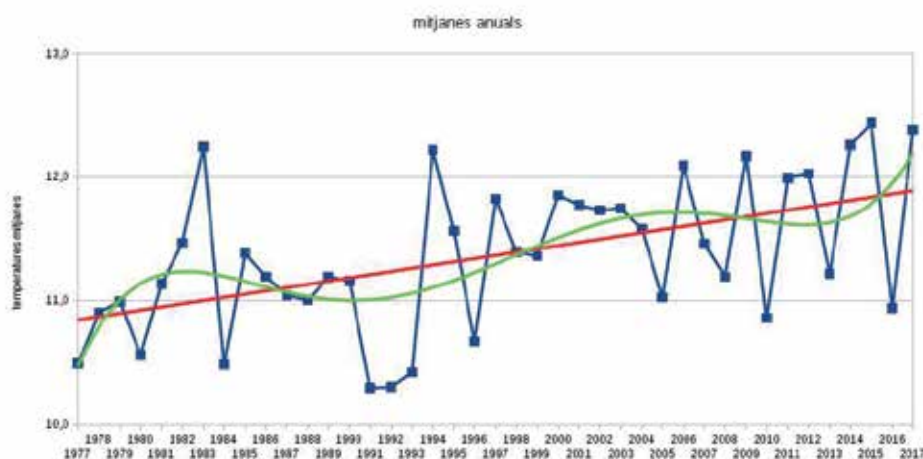

Figura 3. Temperatura mitjana anual

No obstant això, aquesta tendència lineal a l'escalfament no es correspon amb el comportament real de la temperatura mitjana durant tot aquest període, perquè aquesta presenta importants fluctuacions d'un any a un altre. Es diferencien dos petites etapes de refredament (inici dels anys 90 i cap al 2010) i altres d'escalfament (sobretot accentuat en els anys 70 i en els darrers anys), comportament que s'aproxima a l'evolució global de la temperatura a latituds mitges a l'hemisferi nord. A continuació es mostra una imatge de l'escalfament global del darrer segle, on es pot comprovar com l'escalfament degut al canvi climàtic global a la zona de Vilafranca oscil·la al voltant d'1 °C, com les dades de l'observatori recullen.

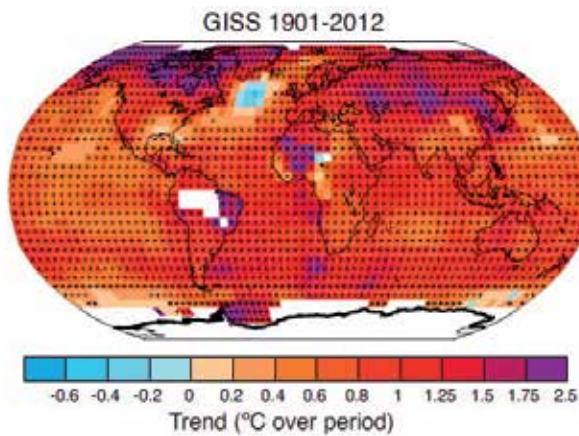

Figura 4. Tendència de les temperatures 1901-2012 Font: IPCC AR5 WG1

La temperatura mitjana a l'hivern augmenta 0,030 °C/any (+0,30°C per cada 10 anys). Des del 1978 ha pujat 1,2 °C. La temperatura mitjana va baixar fins el 1985, després va augmentar fins 1995 i finalment es va mantenir prou constant fins 2017.

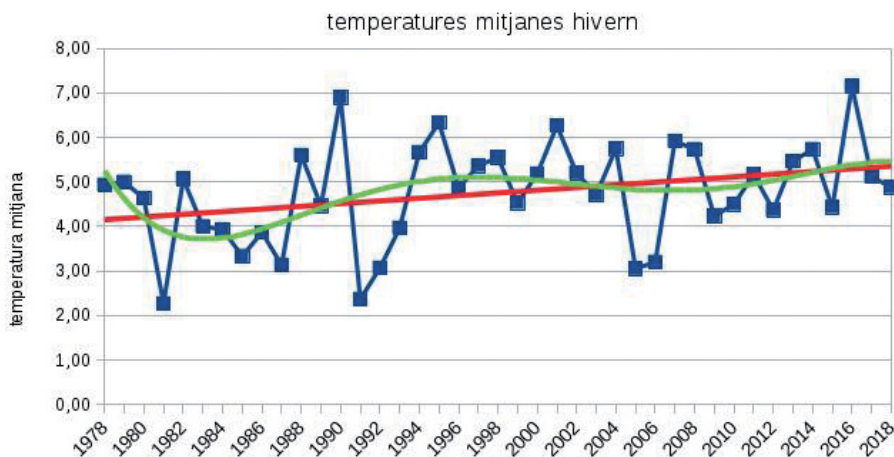

Figura 5. Temperatures mitjanes a l'hivern

La temperatura mitjana de la primavera augmenta 0,041 °C/any (+0,41 °C per cada deu anys). Des de 1978 ha pujat 1,64 °C. La temperatura va baixar fins el 1990, després va anar pujant fins el 2005 i finalment, des de 2005, la temperatura s'ha mantingut prou constant, excepte la pujada final.

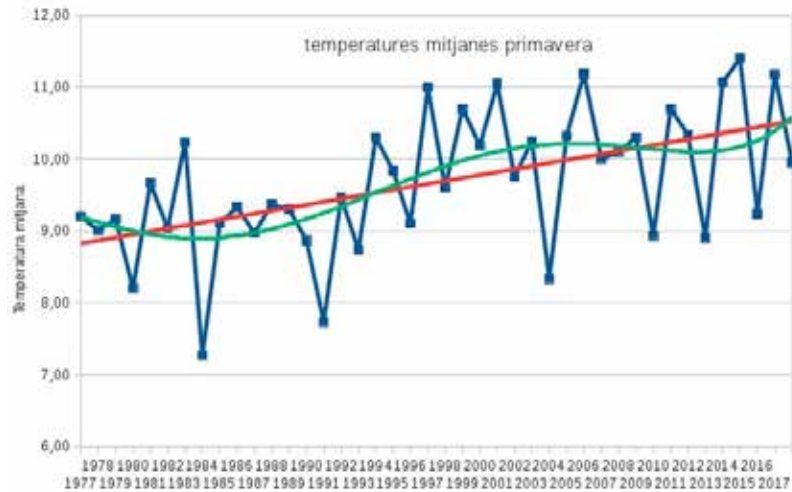

Figura 6. Temperatures mitjanes a la primavera

La temperatura mitjana de l'estiu augmenta 0,016 °C/any (+0,16 °C per cada deu anys). Des de 1978 ha pujat +0,64 °C. La temperatura va pujar fins el 1988, després va baixar fins la meitat dels 90, va tornar a pujar a inici del 2000, va fer una forta baixada cap al 2016, i després ha tornat a pujar.

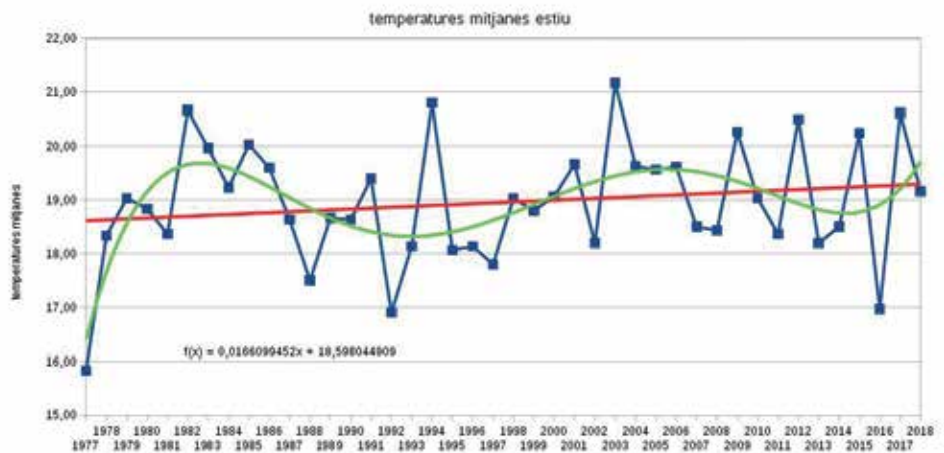

Figura 7. Temperatures mitjanes a l'estiu

La temperatura mitjana de la tardor augmenta 0,030 °C/any (+0,30 °C per cada deu anys). Des del 1978 ha pujat 1,2 °C. La temperatura va augmentar els primers anys, després amb petites oscil·lacions gairebé no ha canviat fins els darrers anys, on ha tingut un creixement espectacular.

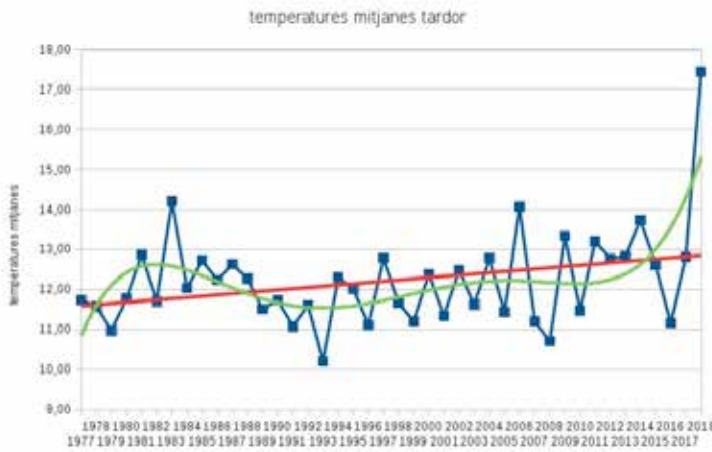

Figura 8. Temperatures mitjanes a la tardor

La temperatura màxima mitjana anual ha pujat 0,058 °C/any (+0,58 °C cada deu anys). Des de l'any 1978 ha pujat **2,32 °C**. Aquest augment tant sobtat de les màximes es típic de zones de muntanya elevades, com és el nostre cas. Si mirem detalladament veurem que l'augment ha sigut gradual, on destaca la pujada brusca dels darrers anys.

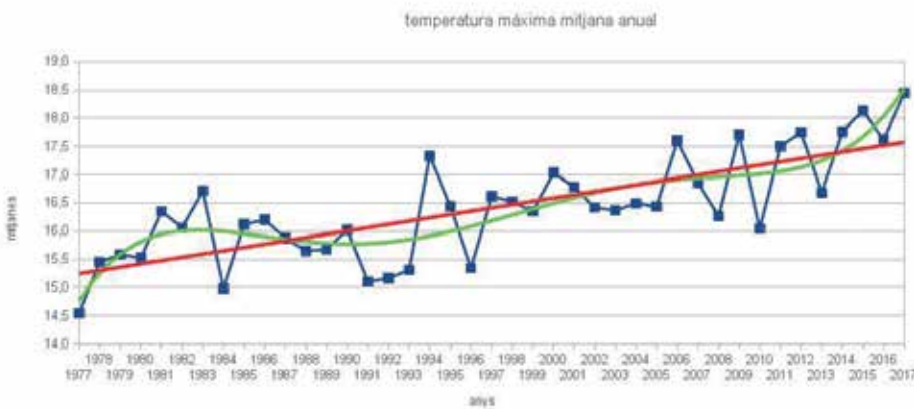

Figura 9. Temperatures mitjanes de les màximes (anual)

La temperatura màxima mitjana d'hivern ha pujat 0,066 °C/any (+0,66 °C cada deu anys). Des de l'any 1978 ha pujat 2,68 °C. La temperatura va fer una baixada a finals dels 80, però després ha anat pujant progressivament, amb una brusca pujada final.

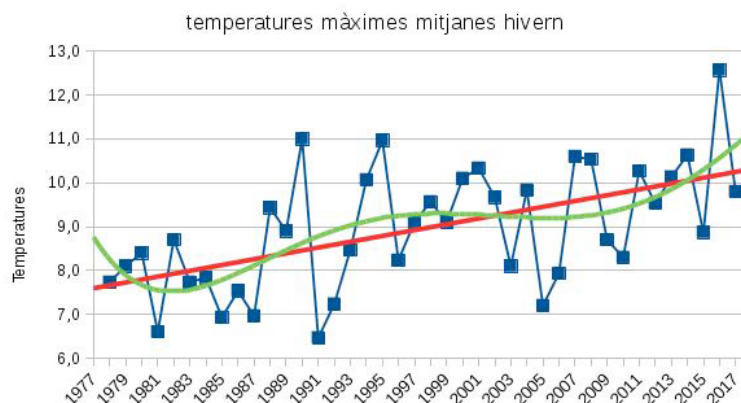

Figura 10. Temperatures mitjanes de les màximes d'hivern

La temperatura màxima mitjana de primavera ha pujat 0,062 °C/any (+0,62 °C cada deu anys). Des de l'any 1977 ha pujat 2,68 °C. La temperatura es va mantenir constant fins l'any 1985, des d'aquest any fins l'actualitat ha anat augmentant progressivament.

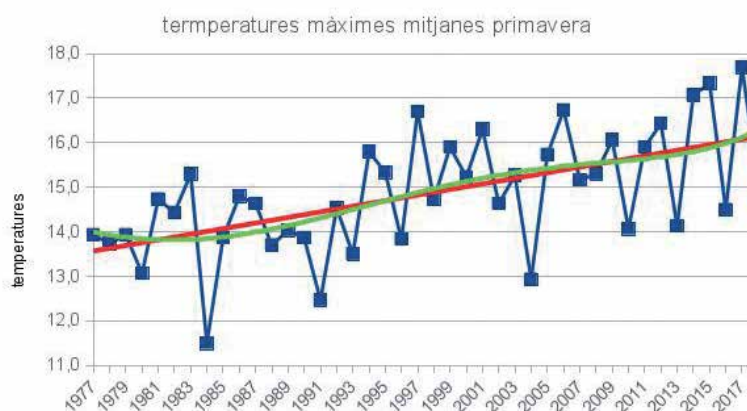

Figura 11. Temperatures mitjanes de les màximes de primavera

La temperatura màxima mitjana d'estiu ha pujat 0,037 °C/any (+0,37 °C cada deu anys). Des del 1978 ha pujat 1,48 °C. Les temperatures màximes van tenir un fort descens els anys 80 i inici dels 90, però després van pujar de forma considerable, sobretot els darrers estius han estat molt calorosos.

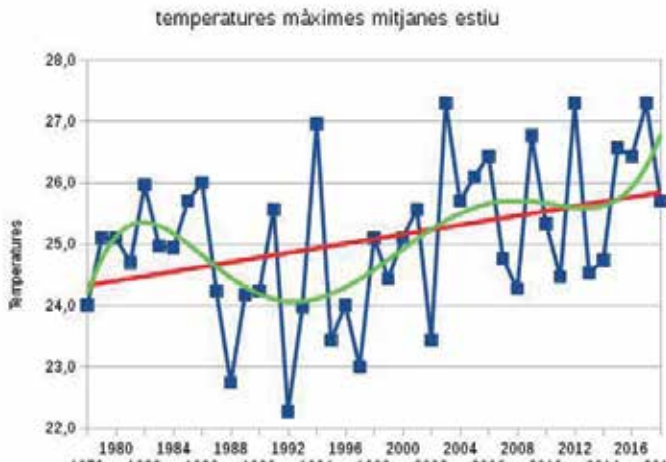

Figura 12. Temperatures mitjanes de les màximes d'estiu

La temperatura màxima mitjana de la tardor ha pujat 0,05 °C/any (+0,5 °C cada deu anys). Des de el 1977 ha pujat 2 °C. La temperatura a la tardor ha tingut un comportament semblant al de l'estiu, amb el descens del final dels 80 i el bruscat escalfament dels darrers anys.

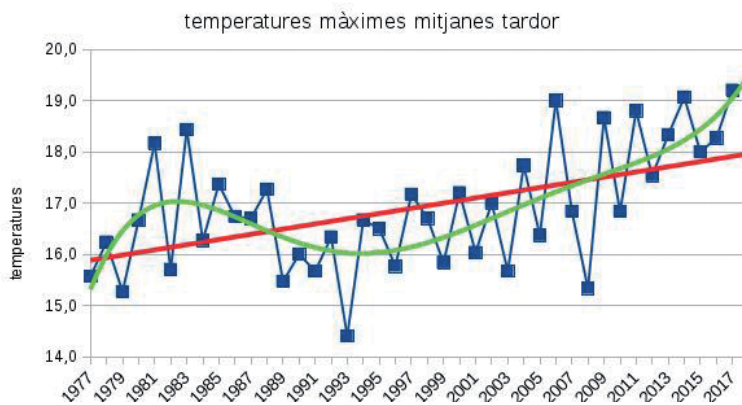

Figura 13. Temperatures mitjanes de les màximes d'estiu

La temperatura mínima mitjana anual ha baixat a un ritme de $0,0009\text{ }^{\circ}\text{C}/\text{any}$ ($-0,009\text{ }^{\circ}\text{C}$ cada deu anys). Des de l'any 1977 ha baixat $0,036\text{ }^{\circ}\text{C}$. Sorprenentment, en ple escalfament global, les mínimes a Vilafranca baixen, molt poc, però baixen. Aquest fet pot ser degut a què Vilafranca està en un altiplà, on són freqüents les inversions tèrmiques nocturnes, que provoquen que encara que estiguem en situacions càlides, les mínimes baixen molt perquè l'aire fred més dens tendeix a acumular-se a les zones fondes, que és on està el poble. Si mirem el gràfic amb deteniment, veiem que hi han hagut períodes de lleu pujada i altres de lleu baixada, però més o menys s'han mantingut bastant constants, no com passava amb les temperatures màximes.

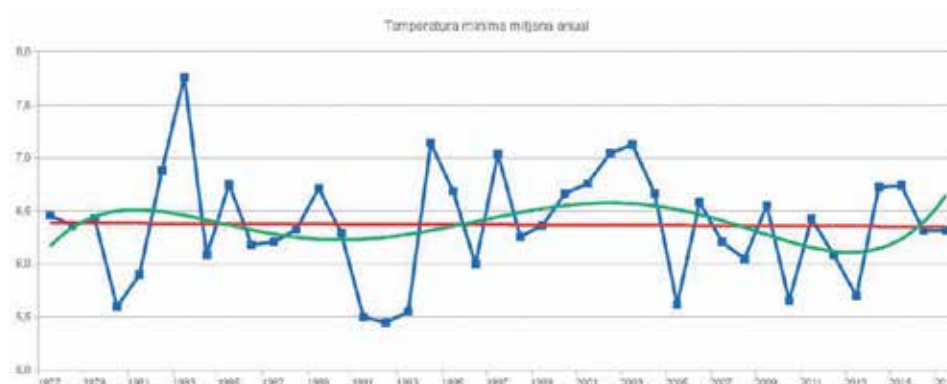

Figura 14. Temperatures mitjanes de les mínimes (anual)

La temperatura mínima mitjana a l'hivern ha baixat a un ritme de $0,004\text{ }^{\circ}\text{C}/\text{any}$ ($-0,04\text{ }^{\circ}\text{C}$ cada deu anys). Des de l'any 1978 ha baixat $0,16\text{ }^{\circ}\text{C}$. A l'hivern creiem que baixa més perquè és quan més dies anticiclònics tenim, que són els que afavoreixen les inversions tèrmiques.

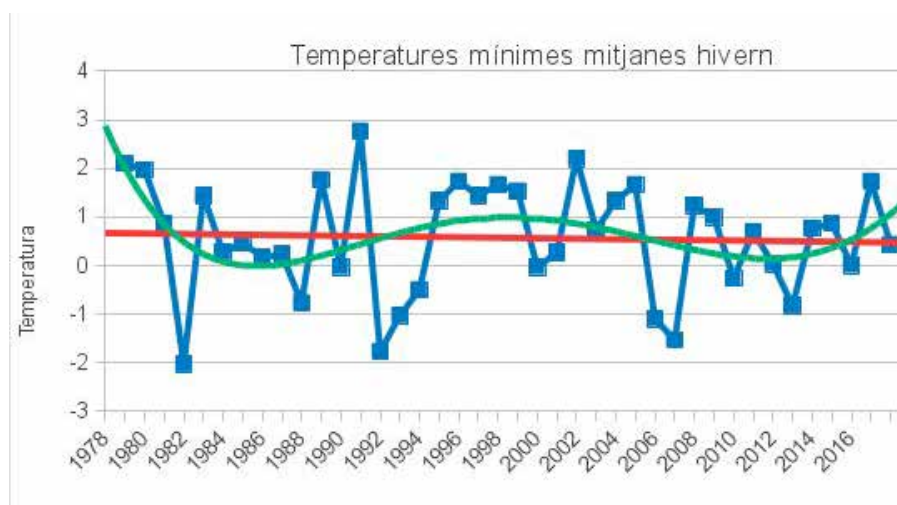

Figura 15. Temperatures mitjanes de les mínimes a l'hivern

La temperatura mínima mitjana de primavera ha pujat 0,018 °C/any (+0,18 °C cada deu anys). Des de l'any 1978 ha pujat 0,76 °C. La temperatura va disminuir fins l'any 1990, des de 1990 fins 2005 va pujar, finalment ha anat baixant fins al 2017.

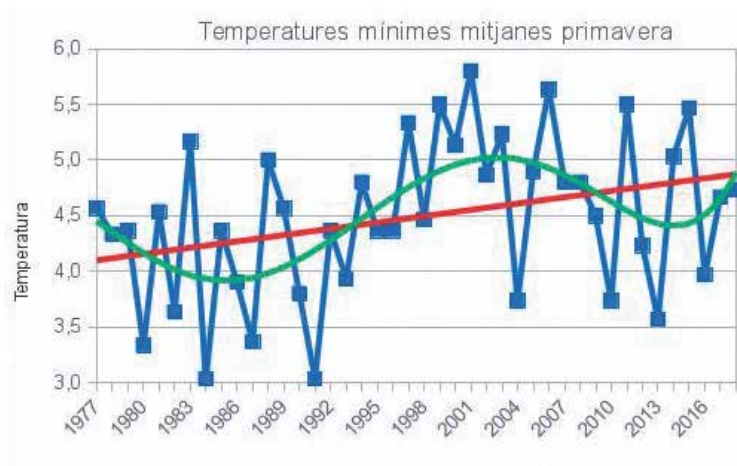

Figura 16. Temperatures mitjanes de les mínimes a la primavera

La temperatura mínima mitjana de l'estiu ha baixat 0,003 °C/any (-0,03 °C cada deu anys), i des del 1978 ha baixat 0,12 °C. Si mirem el següent gràfic veiem que després de la pujada inicial, s'ha mantingut prou constant.

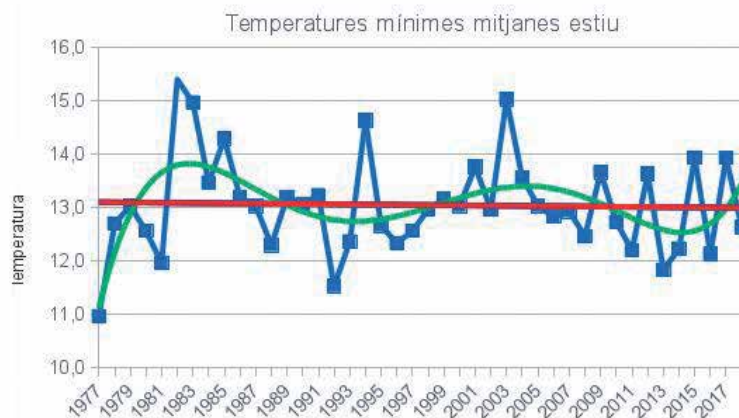

Figura 17. Temperatures mitjanes de les mínimes a l'estiu

La temperatura mínima mitjana de la tardor ha baixat 0,013 °C/any (-0,13 °C cada deu anys). Des de el 1978 ha baixat 0,52 °C. La temperatura va anar augmentant fins el 1985, però després ha anat baixant fins l'actualitat.

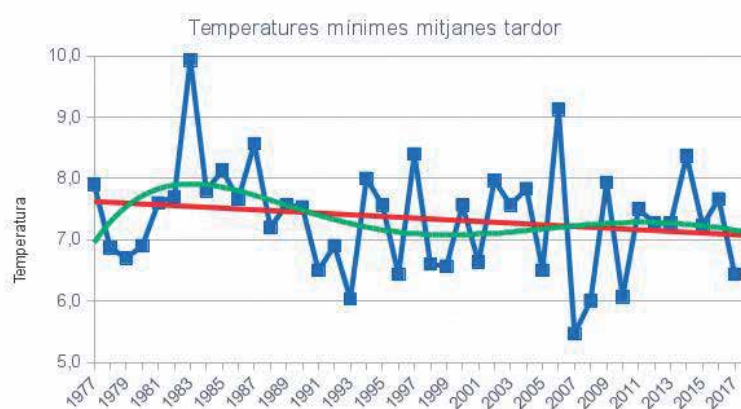

Figura 18. Temperatures mitjanes de les mínimes a la tardor

3.2. Anàlisi pluviomètrica

L'estudi de les precipitacions s'ha dut a terme seguint els mateixos paràmetres que amb les temperatures. En primer lloc s'ha fet una anàlisi anual per després fer un estudi més acurat per estacions. Als gràfics, a l'igual que en el cas de les temperatures, s'hi inclou la línia de tendència ajustada a una recta (en roig) i a un polinomi de cinquè grau (en verd).

3.2.1. Anàlisi pluviomètrica detallada

La precipitació mitjana anual a Vilafranca durant el període 1975-2017 se situa en **678,6 mm**; però la característica més destacable de les precipitacions anuals és la seva extrema irregularitat interanual, característica de tots els climes mediterranis com a conseqüència de la variabilitat de les situacions atmosfèriques en aquestes latituds. D'aquesta manera, enfront de l'any 1989 com a màxim pluviomètric amb els seus 1338 mm, l'any 2017 va ser el més escàs en precipitacions, amb tan sols 385 mm. Com s'observa en la següent taula, les precipitacions es concentren a la primavera i tardor, sent aquesta última estació l'època amb major abundància de pluges, amb un 29,5% respecte el total anual; i la primavera representa el 28,4%. A destacar que l'estiu no és l'estació més seca, sinó l'hivern. Aquest fet és dóna perquè Vilafranca està en una zona de muntanya del Sistema Ibèric on són molt freqüents les tronades d'estiu.

Estacions	Precipitació mitjana (mm)	Percentatge de pluja respecte el total (%)
Hivern	133,7	19,7
Primavera	192,6	28,4
Estiu	155,0	22,8
Tardor	200,4	29,5

Taula 3 – Precipitacions mitjanes per estacions

Analitzant les precipitacions mensuals mitjanes s'observa que el mes amb major precipitació mitjana és maig, amb 79,2 mm; fet que indica la continentalitat de Vilafranca ja que els temporals marítics de la tardor no són tan importants com en zones litorals. Per contra, el mes més sec és juliol amb una mitjana de 37,7 mm, seguit pel mes de febrer amb 40,3 mm.

Però la característica més destacable de les precipitacions mensuals també és la seva extrema irregularitat; així en analitzar tota la sèrie pluviomètrica 1975-2018 es troba que tots els mesos presenten valors nuls o quasi nuls de precipitació en algun any; i en canvi hi ha espectaculars registres mensuals; com els 375,6 mm recollits a l'octubre de 2000, que representen el 55% del total anual; o els 321,7 mm recollits al març de 2015, que representen el 48% del total.

Mesos	Pluja mitja mensual (mm)	Percentatge mensual (%)
Gener	43,5	6,4
Febrer	40,3	5,9
Març	48,3	7,1
Abril	65,1	9,6
Maig	79,2	11,7
Juny	63,3	9,3
Juliol	37,7	5,6
Agost	54	8,0
Setembre	61,1	9,0
Octubre	69,9	10,3
Novembre	68,8	10,1
Desembre	49,9	7,3
TOTAL	678,6	100

Taula 4. Precipitacions mitjanes per mesos

Però la irregularitat pluviomètrica en les zones mediterrànies no només es presenta anualment i mensualment, sinó que les precipitacions també es concentren en uns pocs dies concrets, en els quals sobtats xàfecs proporcionen gran part de la precipitació anual en 24 hores. La màxima precipitació recollida a Vilafranca en 24 hores és de 194 mm el dia 23 d'octubre de l'any 2000.

El **nombre mitjà de dies de precipitació anual** a Vilafranca és de **92,9**; fet que indica que els episodis de precipitació són bastant intensos, amb una mitjana de 7,3 mm cada dia que plou. L'any en què va ploure més dies va ser el 2014 amb 135 dies de precipitació, i l'any amb menys dies de pluja el 1994 amb 58 dies.

Les nevades són bastant freqüents a causa de l'altitud del poble, 1125 m, però en general poc copioses. El **nombre mitjà de dies de neu anual** és de **19,1**;

donant-se el 2013 el major número de nevades amb 35 dies, i el mínim el 1988 i el 1997 amb 7 dies. Aquestes nevades es produeixen majoritàriament al febrer (23,7%), seguit per gener (21,8%), després març (17,1%) i desembre amb un 15,8%.

3.2.2. Evolució i tendència (1975-2018)

L'evolució de les precipitacions mitjanes anuals durant el període 1975-2018 presenta un comportament molt irregular, conferint-li a la sèrie pluviomètrica la forma de dent de serra on els pics de precipitació corresponen a episodis humits, i les valls a sequeres. Destaquen els períodes 1976-1977, 1987-1989 i 2011-2016 com a etapes especialment humides; i les sequeres: 1978-1981, 1983-1986, 1993-1999, i sobretot per forta i catastròfica la del 2017. Malgrat aquest comportament irregular, si s'ajusta l'evolució de les precipitacions anuals a una tendència lineal, s'observa un augment d'**1,75 mm/any**, és a dir, que les precipitacions totals anuals han augmentat a Vilafranca en 74 mm des de l'any 1975 fins a l'actualitat. Aquesta tendència positiva no es correspon amb la tendència descendent més general de tota la Conca del Mediterrani Occidental conseqüència del canvi climàtic global; segurament perquè Vilafranca no depèn tant dels temporals de llevant de tardor que sembla que disminueixen, sinó que una gran part de la pluja recollida al llarg de l'any es deguda a les tronades locals que l'afecten i que l'escalfament que hem comentat en la tendència termomètrica afavoreix.

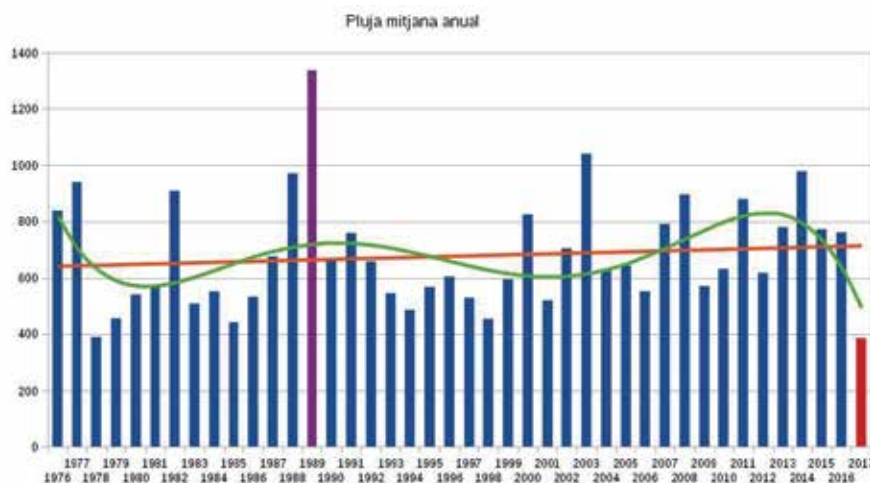

Figura 19. Pluviometria anual

A més de l'evolució del total anual de les precipitacions, resulta interessant analitzar la tendència estacional de les pluges. Cadascuna de les estacions s'ha considerat formada pels mesos següents: hivern, per desembre, gener i febrer; primavera, per març, abril i maig; estiu, per juny, juliol i agost; i tardor està composta per setembre, octubre i novembre.

La tendència de la precipitació a l'hivern ha estat baixar la pluja a un ritme de 0,93 mm/any, és a dir, en els darrers 40 a Vilafranca durant l'hivern plou uns 37 litres menys, si ens atenem a un ajust lineal.

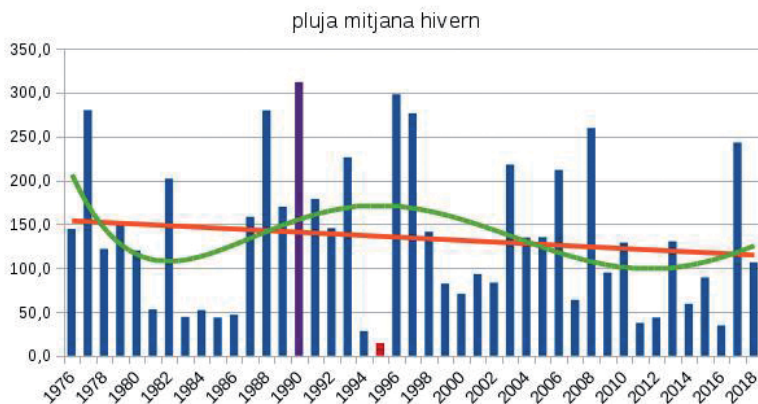

Figura 20. Pluviometria hivern

Durant la primavera la tendència ha sigut ploure més a raó d'1,62 mm/any, per tant des del 1976 podem suposar que la pluja a aquesta estació ha augmentat en quasi 65 mm.

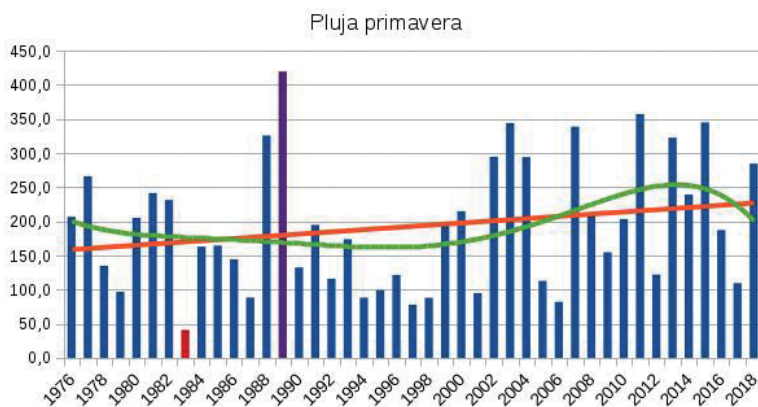

Figura 21. Pluviometria primavera

La pluja durant l'estiu ha canviat molt poc, sols ha augmentat en 0,09 mm/any, és a dir, no arriba a +4 litres en els darrers 40 anys.

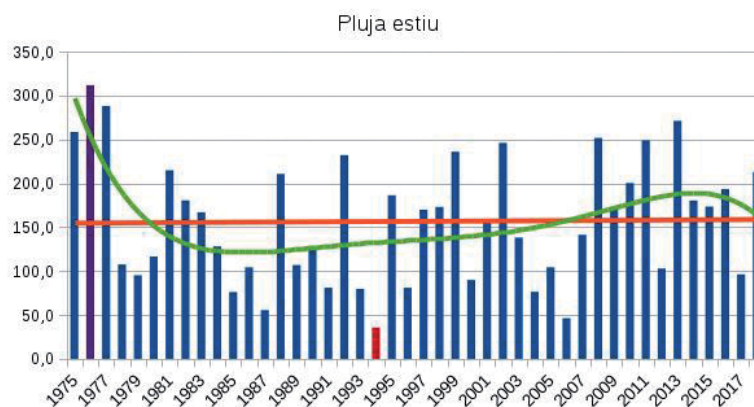

Figura 22. Pluviometria estiu

Finalment, la pluja a la tardor (l'estació més plujosa) ha augmentat en 1,15 mm/any, és a dir, que des del 1976 cauen uns 46 litres més en aquesta estació.

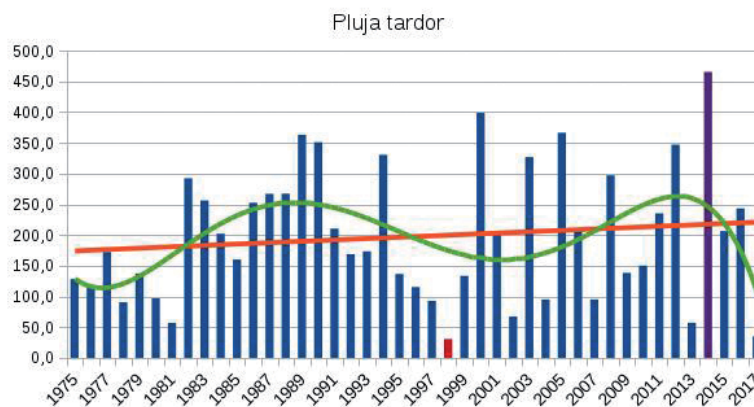

Figura 23. Pluviometria tardor

El nombre de dies de pluja ha augmentat considerablement durant el període 1976-2018. Aquesta tendència positiva és de 0,39 dies de pluja a l'any, la qual cosa significa que si el nombre de dies de pluja seguís una tendència lineal, en l'actualitat plouria una mitjana d'uns 16 dies més a l'any que en 1976.

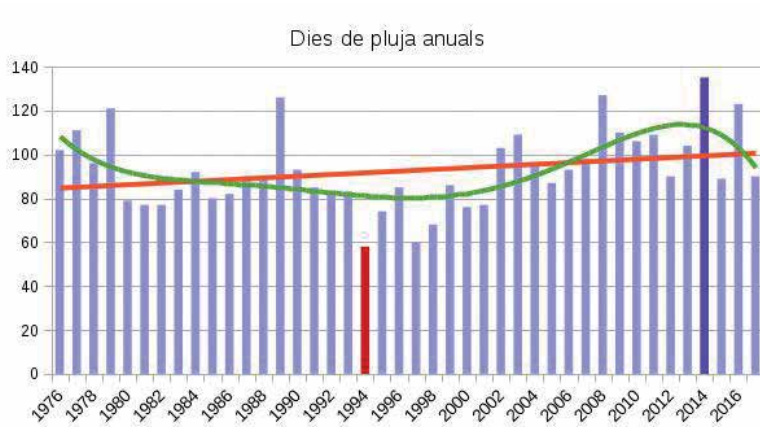

Figura 24. Dies de pluja anuals

En canvi, el nombre de dies de neu ha disminuït a raó de 0,06 dies de neu/any. És a dir, ara neva de mitjana uns 2,5 dies menys a l'any que l'any 1976. Aquest descens dels dies de neu es pot explicar amb l'augment de temperatures, que provoca que encara que hi hage més dies de precipitació, com fa més calor, la cota de neu és més elevada i a Vilafranca (1125m) la pluja li costa més convertir-se en neu.

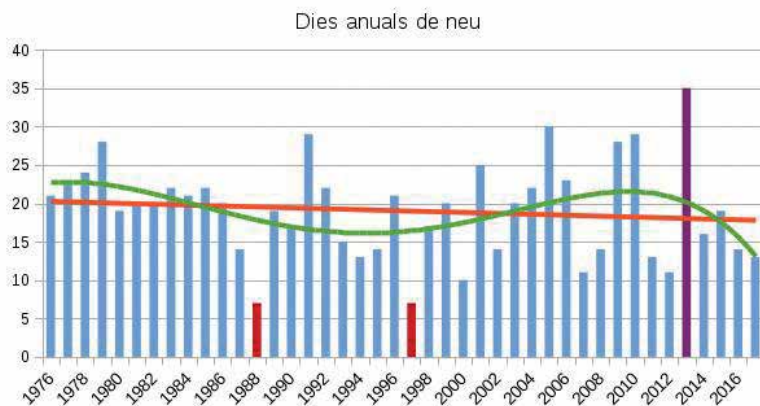

Figura 25. Dies de neu anuals

4. Conclusions

El present estudi de les dades tèrmiques i pluviomètriques obtingudes a l'observatori de Vilafranca, ha permès establir quines són les característiques climàtiques pròpies d'aquesta zona, i la seua tendència en els últims 40 anys (1997-2017).

Podem concloure que Vilafranca té un clima mediterrani continental de muntanya amb una temperatura mitjana anual d'11,37 °C i unes pluges mitjanes anuals de 678,6 mm. Aquestes dades li confereixen un microclima fred i humit per la zona prelitoral de Castelló on es troba. El mes de més fred és gener i el mes més càlid és juliol, fet que prova la continentalitat de Vilafranca, perquè a la costa és agost ja que la inèrcia de l'escalfament del mar li produeix aquest retard. Pel que fa a pluges l'estació més seca no és estiu sinó l'hivern, com a conseqüència de les tronades de l'estiu que li confereixen també un fet diferenciat de la resta de província; com ara també que octubre no siga el mes més plujós, sinó que siga maig per la llunyania del mar, que fa que els temporals de tardor no arriben a Vilafranca tant efectius com a la resta de la província.

Si mirem les tendències, veiem que la tendència lineal termomètrica indica un augment d'1,04 °C des de l'any 1978, més o menys el que li correspon segons la latitud i l'escalfament global (vegeu la figura 4). Però, aquest escalfament no ha sigut igual en temperatures màximes que en mínimes. Les màximes han augmentat i molt (+2,32 °C) per l'increment de les masses càlides que ens afecten, però les mínimes gairebé no han canviat o fins i tot han baixat lleugerament, ja que Vilafranca és una zona d'inversions tèrmiques i les mínimes no es veuen tan afectades per les masses d'aire generals que ens afecten. Aquest descens en la tendència de les mínimes també es podria explicar en un augment de les situacions anticiclòniques, que al mateix temps que provoquen més inversions i més fred de mínimes, fa disminuir la pluja, fet que s'observa sobretot a l'hivern.

Per la seua banda la tendència de les pluges ha estat augmentar uns 74 litres des de l'any 1976, dada que no concorda amb la tendència global al Mediterrani occidental. El motiu és, molt probablement, la proximitat de Vilafranca a la Sierra del Rallo a la comarca del Maestrazgo de Terol on es formen nombroses tronades a l'estiu (zona de l'estat espanyol amb l'índex de raigs/km² més alt, fora de les zones d'alta muntanya dels Pirineus) i que afecten en el seua evolució puntual a l'observatori de Vilafranca. Aquesta gènesi de tempestes estivals es veu afavorida amb l'augment de temperatures, i de retruc compensen la disminució dels temporals generals. De fet, les pluges augmenten sobretot a la tardor i la primavera, com si fora un allargament de l'estiu provocat per l'augment de temperatures, que a la major part del territori valencià produeix una disminució de pluges; però, com aquest fet afavoreix els processos convectius tèrmics a Vilafranca, aquest allargament estival produeix un augment de tronades i per tant de pluja.

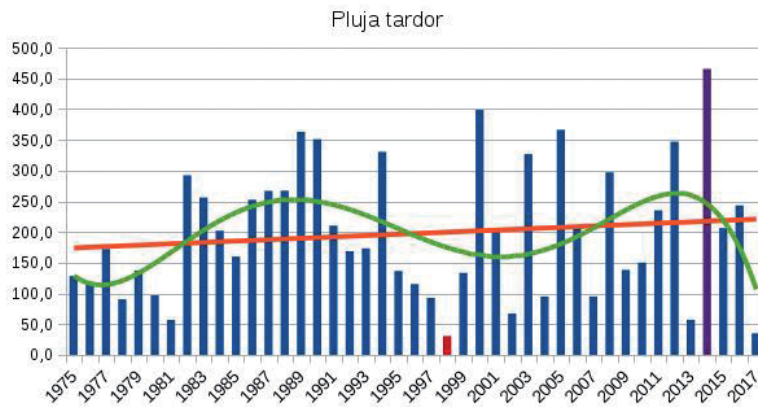

Figura 23. Densitat de descàrregues anual, període 2003-2012

5. Agraïments

Aquest estudi no hagués estat possible sense la col·laboració de tres persones. En primer lloc de l'observador meteorològic de Vilafranca, Ignasi Llopis, a qui agraïm enormement tant la tasca diària que des de fa més de 30 anys du a terme com el fet d'haver-nos cedit amablement les dades recollides durant aquest temps. En segon lloc agraïm a Jordi Marín i Melcior Rovira, professors de física i química de l'IES Vilafranca l'assessorament que ens han fet des del primer dia per a poder tractar correctament les dades i poder arribar a unes conclusions finals.

6. Bibliografia

AEMet.es [consulta desembre 2018]

IPCC, 2013: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 1535 pp.

Llopis, Ignasi. Dades de l'Observatori meteorològic de Vilafranca (AEMet). 1976-2018.

Anàlisi climàtica de Vilafranca (els Ports)

Centres adherits a la FIECOV

Associació Cultural «Amics de Teulada». Teulada (La Marina Alta). Web: <http://www.amicsdeteulada.net/> Correu electrònic: correu@amicsdeteulada.net

Asociación Cultural Las Alcublas. Las Alcublas (Els Serrans). Web: <http://lasalcublas.blogspot.com.es/> Correu electrònic: lasalcublas@gmail.com

Associació d'Amics de la Costera. Xàtiva (La Costera). Web: <http://www.amicscostera.org> Correu electrònic: amicscostera@hotmail.com

Associació d'Amics del Patrimoni Històric i Cultural «Xinosa». Monòver (El Vinalopó Mitjà).

Associació Cultural «Campaners de la Catedral de València». València (L'Horta). Web: <http://campaners.com> Correu electrònic: campaners@hotmail.com

Associació Cultural «Centelles i Riusech». Oliva (La Safor).

Associació d'Estudis de la Marina Baixa. (La Marina Baixa). Web: <http://www.aemaba.com> Correu electrònic: aemaba@gmail.com

CEIC Alfons el Vell. Gandia (La Safor). Web: <http://alfonselvell.com/> Correu electrònic: ceicalfonselvell@gandia.org

Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics (CAEHA). Alcoi (L'Alcoià). Web: <https://www.caeha.es/> Correu electrònic: caeha@caeha.es

Centre d'Estudis del Camp de Morvedre. Sagunt (El Camp de Morvedre). Web: <http://www.cecmorvedre.com> Correu electrònic: secretaria@cecmorvedre.com

Centre d'Estudis de l'Horta Nord. Massalfassar (L'Horta Nord). Web: <http://mural.uv.es/cehn/> Correu electrònic: cehortanord@yahoo.es

Centre d'Estudis dels Ports. Morella (Els Ports). Web: <http://www.cedelsports.cat> Correu electrònic: centrestudisdelsports@ymail.com

Centre d'Estudis Locals del Vinalopó. Petrer (El Vinalopó Mitjà). Web: <http://www.celvinalopo.com/> Correu electrònic: info@celvinalopo.com

Centre d'Estudis del Maestrat. Benicarló (Baix Maestrat). Web: <http://www.cemaestrat.org/> Correu electrònic: cemaestrat@gmail.com cemaestrat@hotmail.com

Centro de Estudios de la Serranía. El Villar (Els Serrans). Web: <http://www.celaserrania.org/> Correu electrònic: celaserrania@gmail.com

Centro de Estudios Requeneses. Requena (La Plana d'Utiel-Requena).

Col·lectiu Vall de Vernissa. (La Safor). Web: <http://valldevernissa.org/> Correu electrònic: info@vernissaviu.org
Institut d'Estudis Comarcals de Camp de Túria. (El Camp de Túria). Web: <https://blocs.mesvilaweb.cat/elcampdeturia/> Correu electrònic: elcampdeturia.cat@gmail.com

Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó. Elx (El Baix Vinalopó). Correu electrònic: iecbaixvinalopo@gmail.com

Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud. Alaquàs (L'Horta Sud). Web: <http://www.idecohortasud.org/> Correu electrònic: ideco@idecohortasud.org

Instituto de Estudios Comarcales de la Hoya de Buñol-Chiva. Buñol (La Foia de Bunyol). Web: <http://www.iecomarcales.org/> Correu electrònic: iec@iecomarcales.org

Instituto Cultural y de Estudios Rincón de Ademuz. Ademuz (El Racó d'Ademús). Correu electrònic: icera_red@hotmail.com

Instituto de Estudios Territoriales «El Caroig». Enguera (La Canal de Navarrés). Web: ietecelcaroig.wixsite.com/ Correu electrònic: ietecelcaroig@gmail.com

Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Ondara (La Marina Alta). Web: <http://iecma.blogspot.com/> Correu electrònic: xarxes@iecma.net

Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida. Ontinyent (La Vall d'Albaida). Web: <http://ieva.info/> Correu electrònic: ieva@ieva.info

Institut d'Estudis Guardamarencs. Guardamar (El Baix Segura). Web: www.iegardamar.org Correu electrònic: institut.estudis.guardamarencs@gmail.com

Taller d'Història Local Godella. Godella (L'Horta Nord). Web: <https://tallerhistoriagodella.org/> Correu electrònic: correu@tallerhistoriagodella.org

Bases que regulen la convocatòria dels II Premis d'Investigació Jove

Organitzen: Federació d'Institut d'Estudis Comarcals del País Valencià (FIECOV) i Escola Valenciana
Donen suport: Caixa Popular i la Institució Alfons el Magnànim (Diputació de València)

1. Objecte

Aquestes bases tenen per objecte regular l'atorgament d'uns Premis d'Investigació Jove per fomentar l'esperit científic dels estudiants d'Ensenyament Secundari dels centres valencians. Es tracta així de recompensar l'esforç de l'alumnat dels cursos de tercer i quart de l'educació secundària obligatòria (ESO) i de l'alumnat d'educació post obligatòria (batxillerat i cicles formatius de grau mitjà i superior) que, sota la tutela del professorat, porten a terme un treball de recerca que els permeta aplicar els coneixements propis del seu curs al desenvolupament i la interpretació de projectes de recerca. Així mateix, es premia l'esforç dels centres d'educació secundària per fomentar la participació dels tutors i tutores i de l'alumnat en aquests premis i la cooperació en l'aprenentatge.

Els treballs poden ser de tipus experimental o teòric, en el sentit de fomentar la creativitat científica i l'esperit investigador en qualsevol dels àmbits del coneixement.

2. Participants

Poden participar en aquesta convocatòria els grups que es constituïsquen en un equip de més de tres persones d'alumnat d'educació secundària de 14 a 23 anys i que cursen estudis de tercer o quart d'ESO, batxillerat o cicles formatius de grau mitjà i superior que estiguen matriculats en qualsevol dels centres educatius del territori valencià. Els grups podran ser formats per alumnat de diferents centres i participar en projectes col·laborats que, en tot cas, podran ser orientats pel professorat del centre o centres corresponents.

3. Modalitats i preferències

S'estableixen tres modalitats:

- Nivells 3 i 4 de l'ESO
- Batxillerat
- CF Formació Professional

El nombre total màxim de treballs que pot presentar cada centre és de tres treballs dels nivells d'ESO i batxillerat, i un per cada família professional dels cicles formatius de FP. Els treballs cooperatius que impliquen més d'un centre seran objecte d'un premi especial i queden fora d'aquesta limitació encara que a l'hora de la seua presentació s'hauran d'assignar formalment a un dels centres que hi cooperen. Es premiarà de manera addicional el millor treball de recerca sobre les dones i les seues aportacions a la societat.

4. Període i procediment

Els treballs s'hauran de presentar en document escrit d'una extensió màxima de 15 fulls en format informàtic que podrà acompanyar-se de fins a 10 imatges (mapes, quadres ...) en arxius informàtics independents. Els treballs aniran identificats amb un títol exclusivament encapçalant l'escrit i, tot plegat (text i imatges), s'haurà d'entregar en suport informàtic (*pen drive*, DVD o CD). El treball anirà acompanyat d'un sobre tancat amb el títol escrit a l'exterior i que contindrà la identificació de l'autor o autors (Noms, DNI, Telèfons, correus electrònics), modalitat a què es presenten, centre que representen, identitat dels professors orientadors i en cas de tractar-se d'un treball cooperatiu les circumstàncies que l'expliquen.

Els treballs s'han d'elaborar durant el període 2019-2020 i hauran de ser lliurats abans de les 14 hores del dia 12 de juny del 2020 per correu o presencialment en qualsevol de les oficines de Caixa Popular. Si l'entrega es fa per enviament electrònic o correu certificat la tramesa haurà d'estar feta per la direcció del centre o algun professor tutor tot mantenint l'anonimat dels autors i les dades identificatives, en sobre tancat, es presentaran en una oficina de l'entitat col·laboradora Caixa Popular o en la seu de la FIECOV al Castell d'Alaquàs, C/ Pare Guillem 2, Alaquàs (l'Horta Sud), CP 46970.

El Comitè organitzador, constituït com a Jurat Qualificador, resoldrà en el termini d'un mes l'assignació dels premis i convocarà els grups premiats a l'acte d'entrega que s'anunciarà

oportunament. Assignarà un premi per modalitat i podrà triar fins a cinc treballs destacats més entre les tres modalitats considerats com a finalistes. Així mateix seleccionarà el millor dels treballs cooperatius elaborats en col·laboració entre dos o més centres educatius.

5. Quantia dels premis

D'acord amb l'avaluació dels treballs que farà el Comitè organitzador constituït com a Jurat Qualificador s'atorgaran els següents premis:

- Un premi de 500 € per cadascuna de les tres modalitats: ESO, Batxillerat, CF Formació Professional i un lot de llibre per al Centre.
- Els treballs seleccionats com a finalistes, fins a un màxim de 10 rebran un premi de 100 € i un lot de llibres per als centres.
- Un premi especial de 1.000 € al millor treball cooperatiu entre centres diferents.
- Un premi de 200 € addicionals al millor treball sobre les dones i les seues aportacions a la societat tant si són guanyadors com finalistes.

6. Els treballs seran publicats en la revista de la FIECOV

7. La decisió del Jurat Qualificador serà inapel·lable

**La banca
que et
toca.**

**No hem arribat
a ser el que som
per ambició**

**sinó per compartir
els teus valors.**

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

Novetats editorials

A la teua llibreria habitual
o en www.alfonselmagnanim.net

Un país
de llibres,
un món
de cultura

Polítiques de l'enemistat
Achille Mbembe

Regiones ricas, regiones pobres. La independencia valenciana
Joaquín Azagra

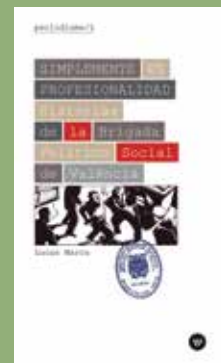
Fer país. Comunismo valenciano y problema nacional (1970-1982)
Vega Rodríguez-Flores

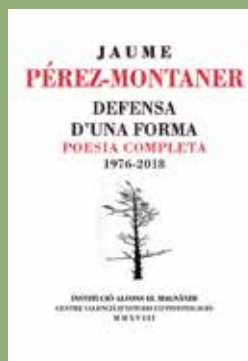
La música popular
Vicent Torrent

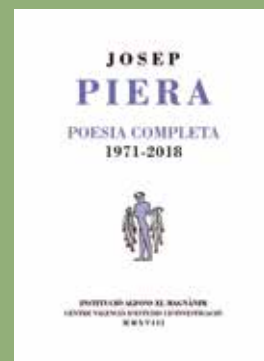
Les dones fortes. La narrativa valenciana sota el franquisme
María Lacueva

Simplemente es profesionalidad. Historias de la Brigada Política Social de València
Lucas Marco

Defensa d'una forma. Poesia completa
Jaume Pérez-Montaner

Poesia completa 1971-2018
Josep Piera

